

Fornlämningar i Danmark och Vaksala

Arkeologisk förundersökning och utredning i Östra Fyrislund

Per Frölund & Hans Göthberg

UPPLANDSMUSEET

Fornlämningar i Danmark och Vaksala

Arkeologisk förundersökning och utredning i Östra Fyrislund

Per Frölund och Hans Göthberg

Omslagsfoto: Schakt från förundersökningen av Söderhällby, Vaksala 297, där en kraftig sentida uppfyllning på gårdstomten visade sig dölja en betydligt mer kuperad terräng med såväl berghällar och block, där även lämningar från äldre järnålder fanns. Foto: (från norr) Per Frölund.

Upplandsmuseets rapporter 2010:25
ISSN 1654-8280

Foto: Bengt Backlund, Per Frölund, Hans Göthberg
Planer: Per Frölund, Hans Göthberg
Renritning: Per Frölund

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/1674

© Upplandsmuseet 2010

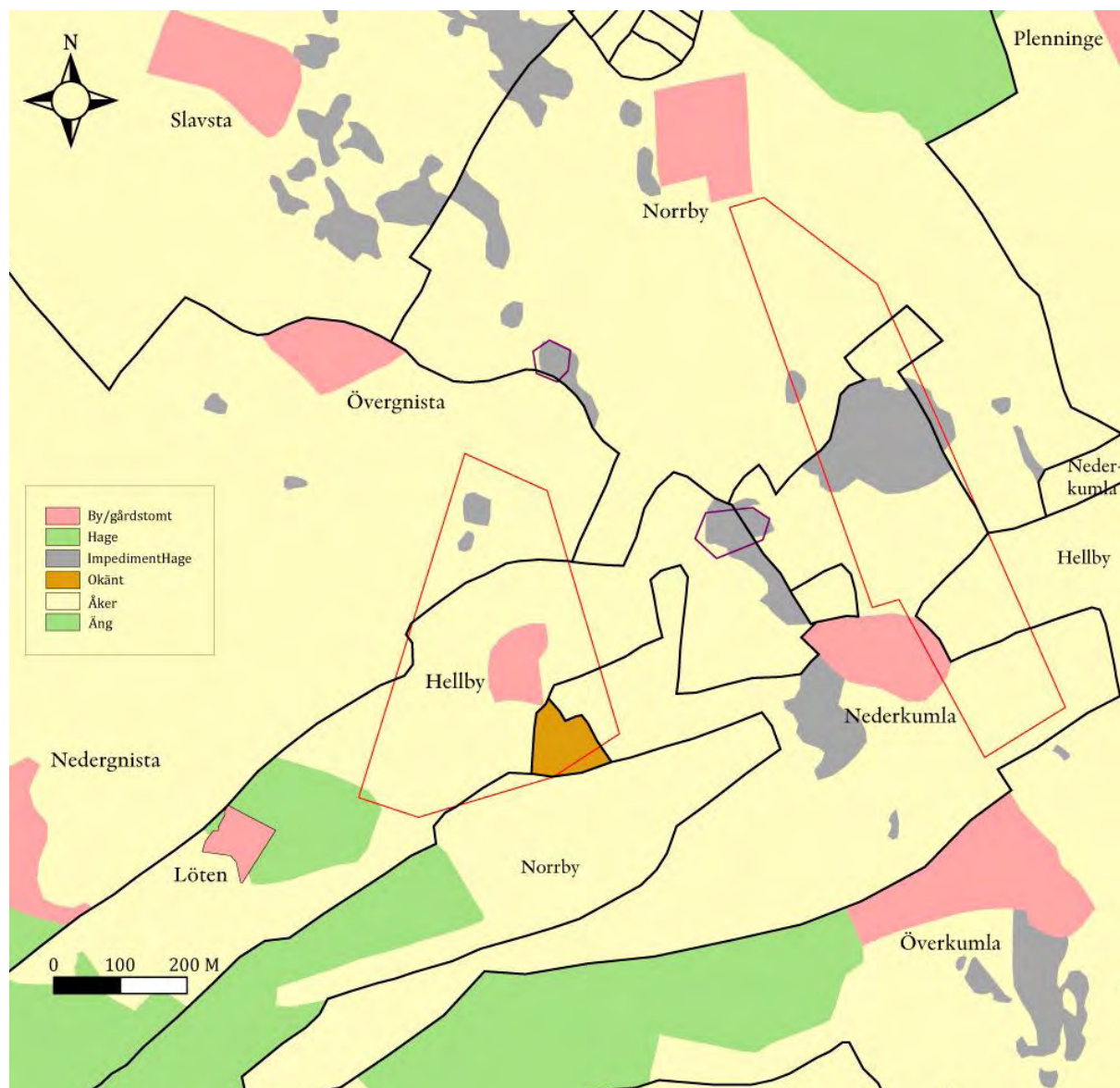
Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00. Telefax 018 - 69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Landskap, fornlämningar och kunskapsläge	7
Syfte och metod	9
Undersökningsresultat	10
Arkeologisk utredning	10
Östra området	11
Västra området	17
Fynd	23
Arkeologisk förundersökning	25
Vaksala 155	25
Vaksala 297	34
Fynd	38
Analyser	39
Övergripande tolkning	40
Arkeologisk utredning	41
Förundersökning	41
Sammanfattning	43
Referenser	45
Arkiv	45
Litteratur	45
Administrativa uppgifter	47
Utredning	47
Förundersökning	47
Bilaga 1: Lista arkeologiska objekt	48
Bilaga 2: Lista schakt	51
Bilaga 3: Lista fynd	54
Bilaga 4: Kartdetalj	55
Bilaga 5: Analys växtrester och träkol	56

Landskap, fornlämningar och kunskapsläge

1991 gjordes en arkeologisk utredning bl.a. inom delar av nu aktuella områden (Frölund 1991). 1992 förundersöktes Vaksala 297, 298, 299 och området runt gravarna fornlämning 155 samt Danmark 36 och 39 (Frölund 1995; se figur 6 denna rapport).

Figur 3. Kartkalk visande historisk markanvändning och ägo gränser. Förundersöknings- och utredningsområdena markerade. Skala 1:10 000.

Området ligger i Uppsalas sydöstra delar och är beläget mellan större vägar och industriområdet Fyrislund. Det består av odlingsmark-främst åker med inslag av mindre åkerholmar, och ligger i en västsluttning som vetter mot de flacka lågmarkerna i anslutning till Fyrisån. Höjden över havet varierar mellan 15-19 m i den östra delen och 11-17 m i den västra. Marken har under historisk tid varit inägomark till byarna Gnista, Kumla, Norrby och Söderhällby, som är kända från slutet av 1200-talet. De äldre kartorna visar att en mycket komplex ägoblandning förelåg för

Kumla (Nederkumla), Söderhällby och Norrby (se figur 3). Ägoblandningen visar att en stark samordning för organisationen av jordbruket krävts av dessa gårdar, vilket påminner om organisationen inom en by (Göthberg 2007). Detta förhållande kan tolkas som att gårdarnas samlade markinnehav ursprungligen tillhört en och samma bebyggelseenhet, som senare avsåndrats i flera. Av ortnamnen att döma torde Kumla vara det äldsta.

Fornlämning	Typ	Fornlämning	Typ
Danmark 36	grav	Uppsala 678	bytomt/gårdstomt Övergnista
Danmark 39	boplats; gravfält	Vaksala 124	gravfält
Danmark 126	grav	Vaksala 155	gravar
Danmark 213	bytomt/gårdstomt Nederkumla	Vaksala 297	boplats
Uppsala 73	gravfält	Vaksala 298	Boplats
Uppsala 74	gravfält	Vaksala 299	boplats
Uppsala 615	boplats		

Figur 4. Tabell över i texten nämnda fornlämningar.

Fornlämningarna i närområdet består främst av lämningar från järnålder; som gravar och gravfält (Danmark 39, 126; Uppsala 73-74; Vaksala 124, 155) och boplatser (Danmark 39; Uppsala 615; Vaksala 297-299). Gravarna, såväl ensamma som i grupp/gravfält, består oftast av mindre, runda övertorvade stensättningar. Ett undantag utgörs av treudden på Inhåleskullen (Vaksala 155). Vidare finns flera by/gårdstomter som antingen är i bruk (Norrby) eller övergivna (Gnista, Söderhällby) eller överbyggda (Nedergnista, Slavsta, Löthen, Nederkumla). Noterbart är att Gnista, Kumla och Söderhällby har dubblerade gårdslägen, något som är mycket ovanligt i området; Gnista: Nedergnista – *Övergnista*; Kumla: Nederkumla – *Överkumla*; Söderhällby: *Hellby* – Löthen. Både Norrby och Söderhällby var delade mellan Danmarks och Vaksala socknar (DMS 1984, LMV).

Arkeologiska undersökningar i denna del av Uppsala har främst rört boplatser med dateringar från yngre bronsålder till vikingatid med en tyngdpunkt till mellersta järnålder (0-600 e. Kr). De undersökta gravarna är få, i regel en eller ett par gravar. Gravarnas ålder motsvarar samma period som boplatserna men de flesta gravarna är daterade till yngre bronsålder - förromersk järnålder och vikingatid (Göthberg & Åberg 2007).

Figur 5. Inhåleskullen, platsen för fornlämning Vaksala 155. Foto (fr. Ö): Per Frölund.

De relativt sett fåtaliga och glest förekommande fornlämningarna från yngre bronsålder/förromersk järnålder (gravar, härdar, nedgravningar & ev. stensträngar) signalerar troligen karaktären på områdets användning. Detta understryks i viss mån av de fåtaliga skärvstenshögar i Danmark. Troligen kan detta ses som en försiktig kolonisation baserad troligen på extensiv boskapsskötsel och i viss mån fiske. Denna lågfrekventa användning kontrasterar starkt mot det stora antal bosättningar som uppträder från romersk järnålder. Skillnaden tyder på en snabb och storskalig expansion och att dessa bosättningar bör förknippas med ett intensivt åkerbruk och boskapsskötsel.

Det skisserade förloppet har paralleller med bebyggelseutvecklingen i Uppsalaområdet och Uppsala län i stort, men på vissa punkter avviker det. Där motsvaras den inledande kolonisationsfasen under yngre bronsålder/förromersk järnålder av en tydlig bebyggelseexpansion. Den romartida bebyggelseexpansionen kan ses både lokalt och regionalt, men i sydöstra Uppsala syns en småskalig bosättningsstruktur som påtagligt skiljer sig från de samtida men storskaliga bosättningarna i t.ex. Gamla Uppsala och Ärentuna (Frölund 2005; Frölund & Schütz 2007; Onsten-Molander & Wikborg 2005). En förklaring till områdets bebyggelse- och samhällsutveckling under ifrågavarande period kan ses utifrån landskapets relativa låglänthet med en förhållandevis senare torrläggning av landhöjningsmarkerna som följd. Denna förklaring sätter geologin i förgrunden för landskapsutvecklingen. Dessa faktorer har naturligtvis varit av betydelse, men ytterst bör det också vara en fråga om vem eller vilka som gjort anspråk på dessa nya marker. Tecken på en aristokrati av social och politisk karaktär finns under yngre romersk järnålder genom det rika Danmarksbygravfältet med bl.a. kammargravar (Rundkvist & Westerholm 2008). Det folkvandringstida offerfyndet av bl.a. guldrakteater i Söderby bör också ses i detta sammanhang. Större högar vid Edebybro, Kumla, Lunda och Säby och rikt utrustade gravar från Danmarksby, Norrby och Söderby ska sannolikt förknippas med denna struktur under yngre järnålder. I boplatsmaterialet har denna aristokrati inte kunnat beläggas primärt. Ett sekundärt tecken kan dock den romartida expansionen vara med många enskilda gårdar eller mindre grupper av gårdar. På en boplats i Kumla (Göthberg 2007) var t.ex. får/get det dominerande tamdjuret. Det bör ha gjort att gödsling av åkrar varit av begränsad omfattning. Ekonomin på denna och områdets övriga bosättningar kanske har varit av komplementär karaktär och fungerat inom ramen för ett hierarkiskt redistributivt system.

Syfte och metod

Den arkeologiska utredningens syfte var att med hjälp av maskingrävda schakt konstatera om det inom de två utredningsområdena finns fasta fornlämningar. Inom det västra utredningsområdet finns troligen bytomten Hällby, med belägg från medeltid och efterreformatorisk tid. Inom det östra utredningsområdet finns en fornlämningsliknande lämning (Vaksala 98:1), beskriven som höglignande men tolkad som sannolikt gammalt odlingsröse. Fornlämningsstatusen på denna lämning ska klargöras. Utifrån utredningens schakt ska om möjligt hypotetiska avgränsningar av eventuella fornlämningar göras.

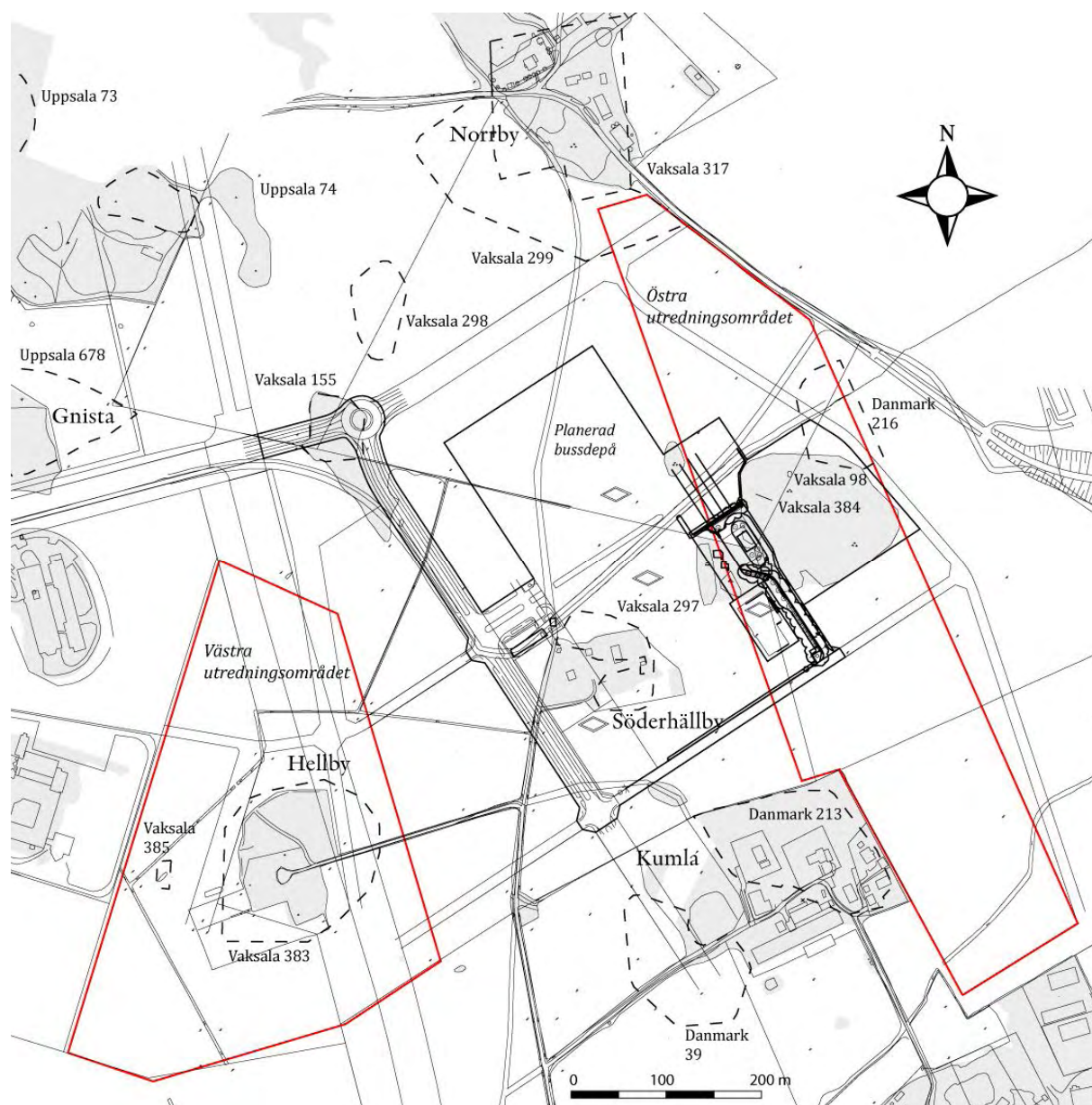
Den arkeologiska förundersökningen av Vaksala 155:1-2 ska dels bestämma utbredningen av de kända gravarna, dels klargöra om det finns ovan mark ej synliga gravar i närheten av de kända gravarna. Om tidigare ej kända gravar påträffas ska karaktären och utbredningen av dessa bestämmas. En preliminär datering av gravarna bör göras. Förundersökningen vid Vaksala 297:1 ska klargöra utbredningen av boplatslämningar på det impediment som skiljer de kända boplatslämningarna åt. Boplatslämningarna på impedimentet ska i förekommande fall bestämmas till karaktär, omfattning, fyndsammansättning, utbredning och datering.

Huvudsaklig undersökningsmetod för både utredning och förundersökning var schaktgrävning med maskin. För att kunna göra hypotetiska avgränsningar av eventuella fornlämningar drogs söschakten i stor utsträckning systematiskt i parallella stråk inom utredningsytorna. Inom förundersökningsytorna placerades schakten däremot mer oregelbundet som en anpassning både till de naturliga förutsättningarna och redan kända lämningar. För förundersökningen tillkom också finrensning för att avgöra lämningarnas karaktär och konstruktion. Vid de platser som förundersöktes grävdes och snittades en mindre andel anläggningar för att kunna bedöma anläggningarnas karaktär och bevaringsförhållanden. I det sistnämnda ingick även fyndmängd och förekomst av material för analys av både vedart, ¹⁴C, osteologi och makrofossil. Plandokumentation av schakt, arkeologiska och topografiska objekt samt lägesbestämning av fynd och prover gjordes med GPS eller GPRS för vidare bearbetning direkt i Intrasis. I tätt bevuxna partier på impedimenten skedde inmätningen manuellt och digitaliserades i efterhand.

Undersökningsresultat

Arkeologisk utredning

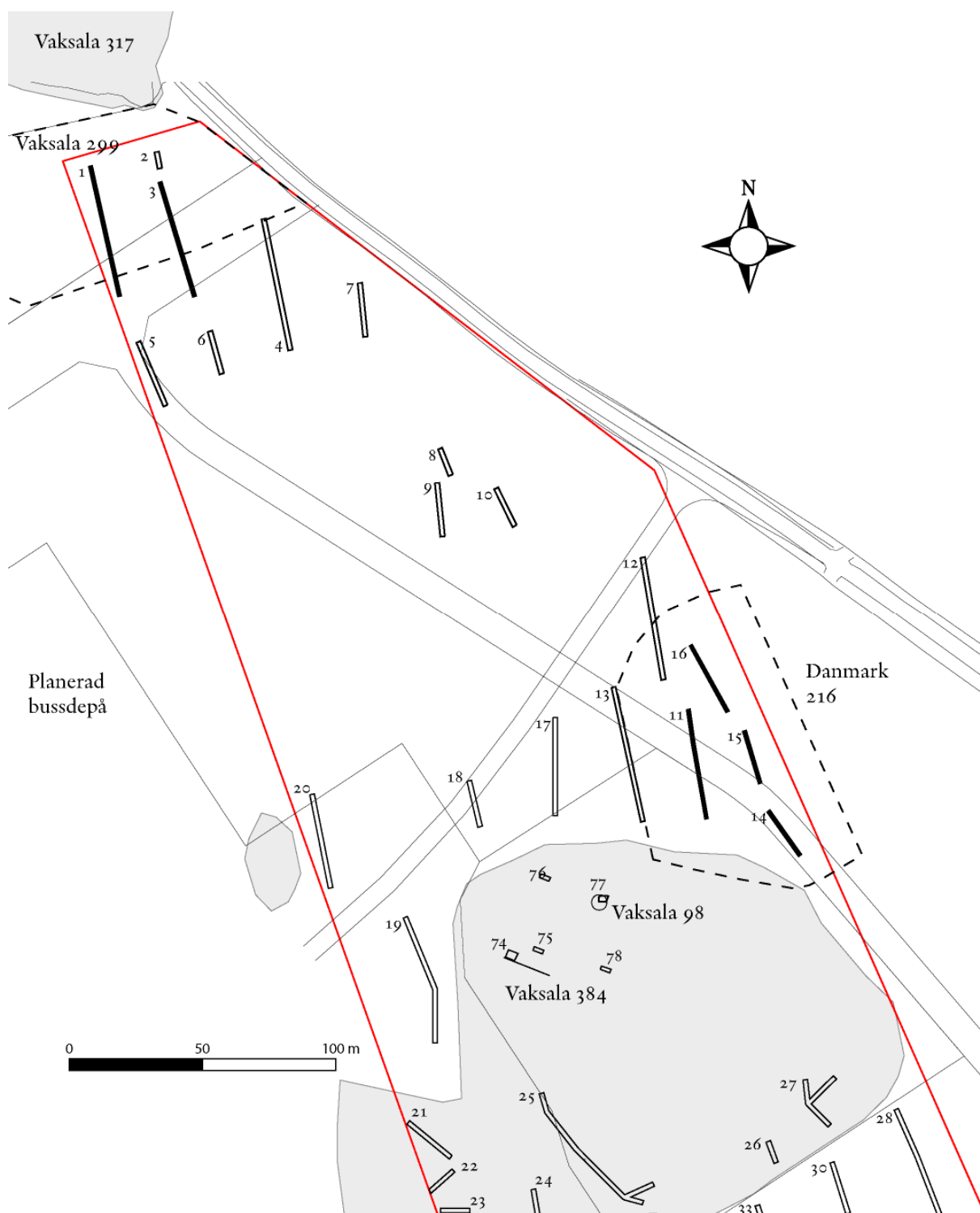
Utredningen omfattade två av länsstyrelsen stipulerade ytor (figur 6). Den skulle förutom vad som angetts under rubriken Syfte och metod ovan, även klargöra statusen på en fornlämningsliknande lämning (Vaksala 98:1), beskriven som höglignande men tolkad som sannolikt gammalt odlingsröse. Vidare skulle om möjligt hypotetiska avgränsningar av eventuella fornlämningar vara möjliga att göra utifrån utredningens schakt.

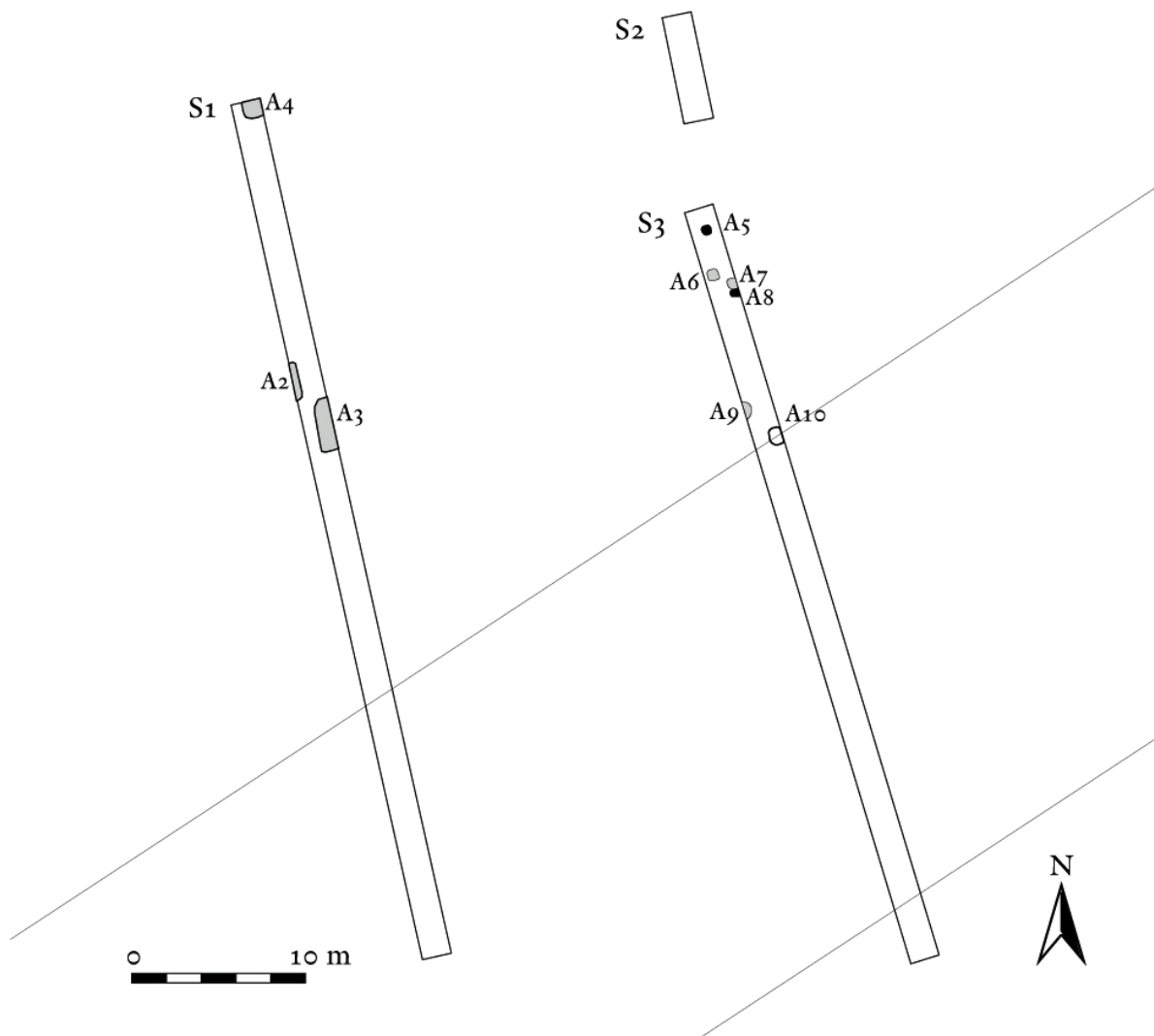
Figur 6. Översikt av områden för arkeologisk utredning (röd linje) och förundersökta fornlämningar Vaksala 155 & 297) med fornlämningsbegränsningar (streckad linje). Mot bakgrund av plankarta O6-200 42 (© Uppsala kommun). Skala 1:6 000.

Östra området

Det östra området var ca 14 hektar stort och beläget mellan Norrby och Kumla med åkermark norr och söder om en större åkerholme. På åkerholmens norra sida fanns Vaksala 98. I norra delen togs 20 schakt och här framkom boplatsslämningar vid Norrby och vid om åkerholmen.

Figur 7. Östra utredningsområdets norra del. Schakt med nr (se bilaga 2); fyllda schakt innehåller arkeologiska objekt. Mot bakgrund av plankarta 06-200 42 (© Uppsala kommun). Skala 1:2 000.

Figur 8. Schaktplan visande arkeologiska objekt vid för Norrby, Vaksala 299 (se bilaga 1). Härdar (ofylld), nedgrävningar (grå) och stolphål (svart), Skala 1:400.

Boplatslämningarna vid Norrby bestod av sju nedgrävningar, ett stolphål och en härd. De var koncentrerade till två schakt och ansluter i rumsligt hänseende tydligt till Vaksala 299 och bör därför ses som en fortsättning av denna.

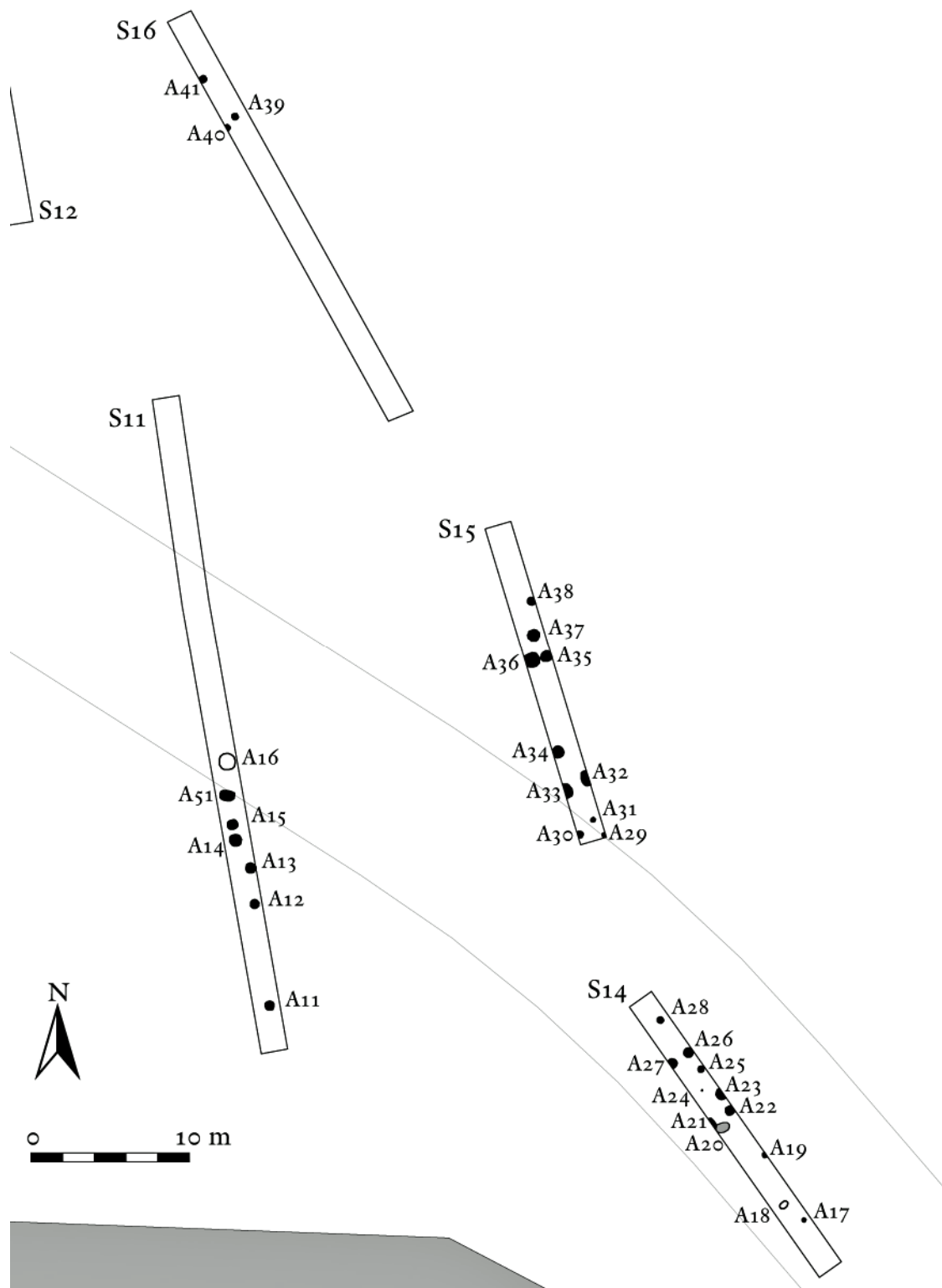

Figur 9. Schaktning vid Norrby; i fonden omkring och i den trädbevuxna dungen platsen för fornlämning Vaksala 299 och Vaksala 317. Foto (fr. SÖ): Per Frölund.

Vid åkerholmens nordöstra sida strax väster om utredningsområdet östra gräns påträffades delar av en boplats. Anläggningarna utgjordes av 29 stolphål, två härdar och en nedgrävning. I ett fall skär ett stolphål en nedgrävning (A21-A20). Anläggningarnas rumsliga fördelning tyder på att det är den västra delen av boplatsen som här påträffats. Den kan förutsättas ha en fortsättning framförallt österut (dvs. utanför utredningsområdet) med okänd utbredning. I området mellan dessa två fornlämningar avsöktes ett höjdläge (schakt 8-10) men inget av antikvariskt intresse påträffades.

Figur 10. Boplats Danmark 216 i relation till Norrby i fonden. I förgrunden ses stolphål i schakt 15. Foto (fr. SÖ): Per Frölund.

Figur 11. Schaktplan visande arkeologiska objekt vid Danmark 216 (se bilaga 1). Härdar (ofylld), nedgrävningar (grå) och stolphål (svart), Skala 1:400.

På åkerholmens norra del grävdes schakt i fornlämning Vaksala 98, i två plana/stenfria ytor samt invid en tidigare okänd ca 25 m lång stensträng (figur 6). Inga fornlämningar utöver stensträngen kunde konstateras. Fornlämning 98 visade vid undersökning bestå av påförd jord, sten och sprängsten och kan avföras som fornlämning.

Figur 12. Stensträngen Vaksala 384 ansas i grönskan. Foto (fr. Ö): Per Frölund

Stensträngen Vaksala 384 löper parallellt med Norrbys nuvarande ägogräns på åkerholmen och är troligen en tidigare dragning av denna gräns. I den södra delen fanns f.d. åkermark där flera schakt upptogs. I ett av schakten framkom en kolfläck. I åkermarken mellan åkerholmen och Kumla, en yta på ca 470 x 180 m, drogs 40 schakt; i tre av dem påträffades tre spridda härdar. Härdarna synes inte ha något inbördes rumsligt samband, då de befinner sig mellan 65 och 170 m ifrån varandra (figur 14; schakt 31 Danmark 215, schakt 35 Danmark 214, schakt 51 Danmark 217).

Figur 13. Schakt i åkermark vid Kumla; närmast i förgrunden schakt 51 med härdan Danmark 217. Foto (fr. NV): Per Frölund.

Figur 14. Östra utredningsområdets södra del. Schakt med nr (se bilaga 2); fyllda schakt innehåller arkeologiska objekt. Mot bakgrund av plankarta 06-200 42 (© Uppsala kommun). Skala 1:2 000.

Västra området

Det västra området omfattade ca 12 hektar och var beläget kring en större åkerholme med omgivande åkermark. Åkerholmen har under historisk tid varit platsen för *Hellby* som i kartmaterialet kan följas tiden 1640-1951. Från 1766 kallas den Söderhällby enligt storskifteskartan (LMV akt B13-17:1; se bilaga 4). *Hellby* är känd sedan år 1376 och bestod 1540 av en skattegård och ett Sankt Erikshemman vardera sju öresland och ett örtugland i jordetal (DMS 1:2, s. 166, 234). Den senare kallas *Löten* och var belägen ca 400 m åt sydväst om nämnda åkerholme (se figur 3).

Hela utredningsområdet avsåg inte: Utredningens och länsstyrelsens huvudintention var att klarlägga förhållande på och i direkt anslutning till åkerholmen och därutöver avsåg topografiska lägen i åkermarken. På ett topografiskt läge i form av en mindre förhöjning ca 150 m norr om åkerholmen framkom en härd (Vaksala 387; schakt 117, A100). 43 schakt grävdes företrädesvis i åkermarken kring åkerholmen och på mindre förhöjningar och på själva impedimentets södra, norra och östra delar (figur 15). I 18 schakt på impedimentet och i den intilliggande åkermarken påträffades lämningar av by/gårdstomt och boplats och inom ett ca 185 x 165 m stort område (figur 15). Fornlämningarna har tills vidare samma utbredning men olika nummer i FMIS.

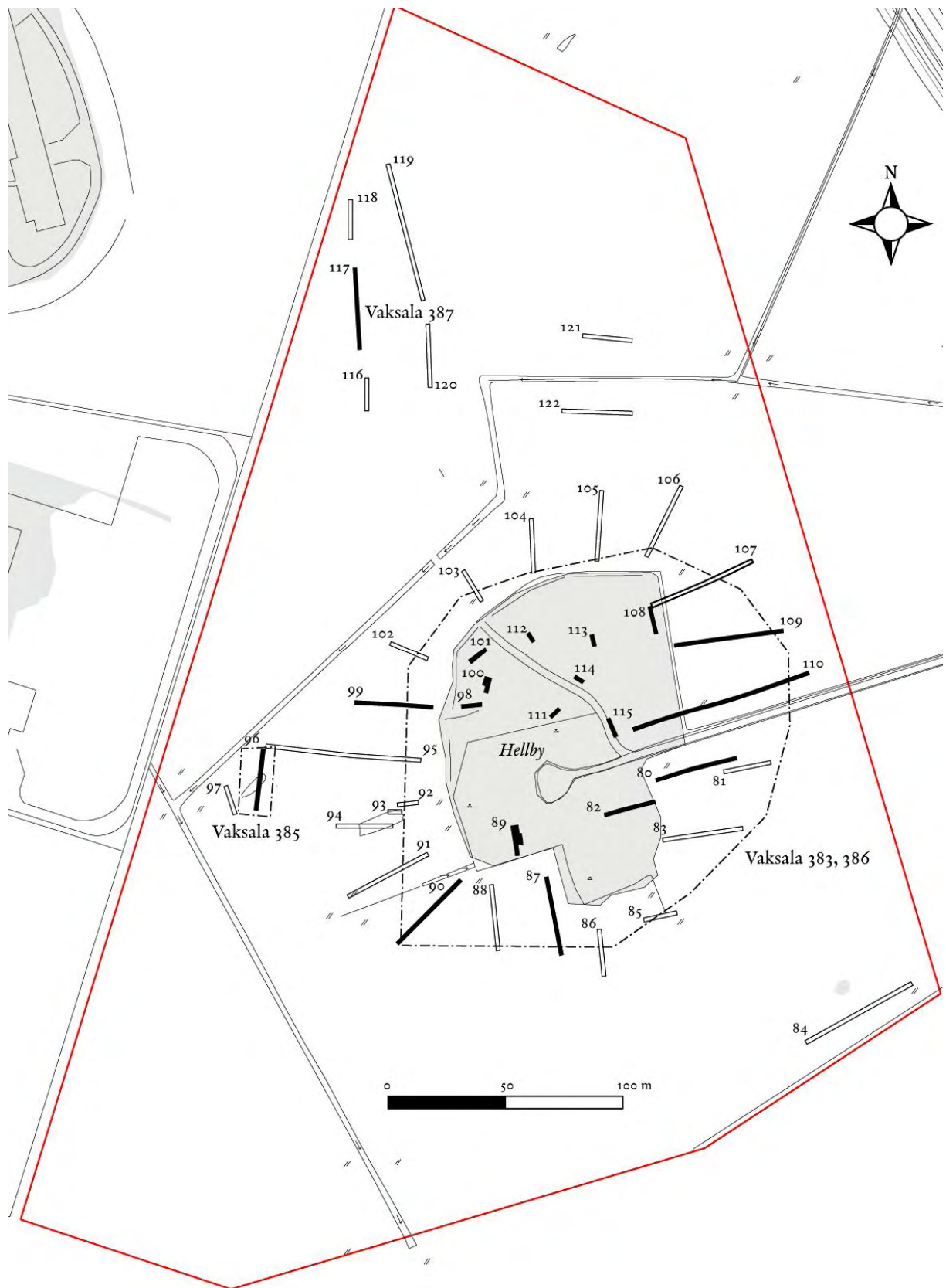
Boplatslämningar i form av stolphål (26), härdar (9) och nedgrävningar (14) uppträdde framförallt i åkermarken öster, söder och väster om impedimentet men också på detta.

På den östra sidan uppträdde boplatslämningar i schakt 80, 82, 109, 110 och 115. I åkermarken var de frekventast i schakt 110 med 14 stolphål, härdar och nedgrävningar och tycks avta åt norr (schakt 109) och söder (schakt 80) där bara enstaka härdar påträffades. Schakt 82 och 115 var belägna på själva åkerholmen. I schakt 82 som drog över en tydlig platå (figur 17) påträffades tydliga spår av bebyggelse i form av stolphål och syllstenar med fynd av bryne och slipsten (figur 17, 19 och 26). Anmärkningsvärt är att trots läget på den historiska bytomten saknades inslag av fynd som glas, tegel, yngre rödgods, fajans, porslin och kakel. Stolpar och syllsten brukar indikera fackverks- eller skiftesverkshus. I Mälardalen uppträder dessa hus vanligen under tiden 700-1200 (Göthberg 2000, s. 81ff). Äldre hus av denna typ finns dock till exempel från Rickomberga i Bondkyrka, där ett fackverkshus med väggplacerad härd ¹⁴C-daterats till romersk järnålder (Frölund 2001).

I söder framkom boplatslämningar i åkermark direkt söder om impedimentet i form av stolphål och nedgrävningar i två av schakten (nr 81, 90; figur 20). På impedimentet (schakt 89) framkom däremot troliga lämningar efter bebyggelse i form av syllstenar och rikligt med keramik och kakel av 1700-talskaraktär samt tegel och hästskosömmar.

På den västra sidan i åkermark ca 80 m väster om åkerholmen framkom ett mörkt lager (Vaksala 385; schakt 96, A102) med kol och obrända ben. På 1766 års karta är platsen beskriven som hustomter (se bilaga 4); platsen är på 1640 års karta markerad med en hägnad. Ett stycke länge norrut och intill åkerholmen fanns ett stolphål innehållande en löpare (schakt 99, A90). 15 m öster om detta schakt framkom en härd (schakt 98, A91) som överlagrades av grundstenar till ett hus med avfall i form av bl.a. konservburkar.

I övriga schakt på impedimentets norra del framkom spår efter bebyggelse i form av syllsten eller avfall; i flera schakt var dessa lämningar överlagrade av ett upp till 0,7 m tjockt lager av lera (schakt 90, 100, 111, 114). Sammanfattningsvis har det på platsen för den historiska gården *Hellby* och i dess närmaste omgivning påträffats lämningar som är förhistoriska/medeltida och från 1700-tal och framåt (fornlämning Vaksala 383). De förra uppträder både på impedimentet och i åkermark, medan de yngre enbart konstaterats på åkerholmen. Också bland dessa kan en viss tidsmässig uppdelning anas, där lämningar preliminärt från 1700-talet finns på impedimentets södra del, medan lämningar preliminärt från 1800 och 1900-talen framkommit på den norra delen.

Figur 15. Västra utredningsområdet. Schakt med nr (se bilaga 2); fyllda schakt innehåller arkeologiska objekt. Mot bakgrund av plankarta 06-200 42 (©Uppsala kommun). Skala 1:2 000.

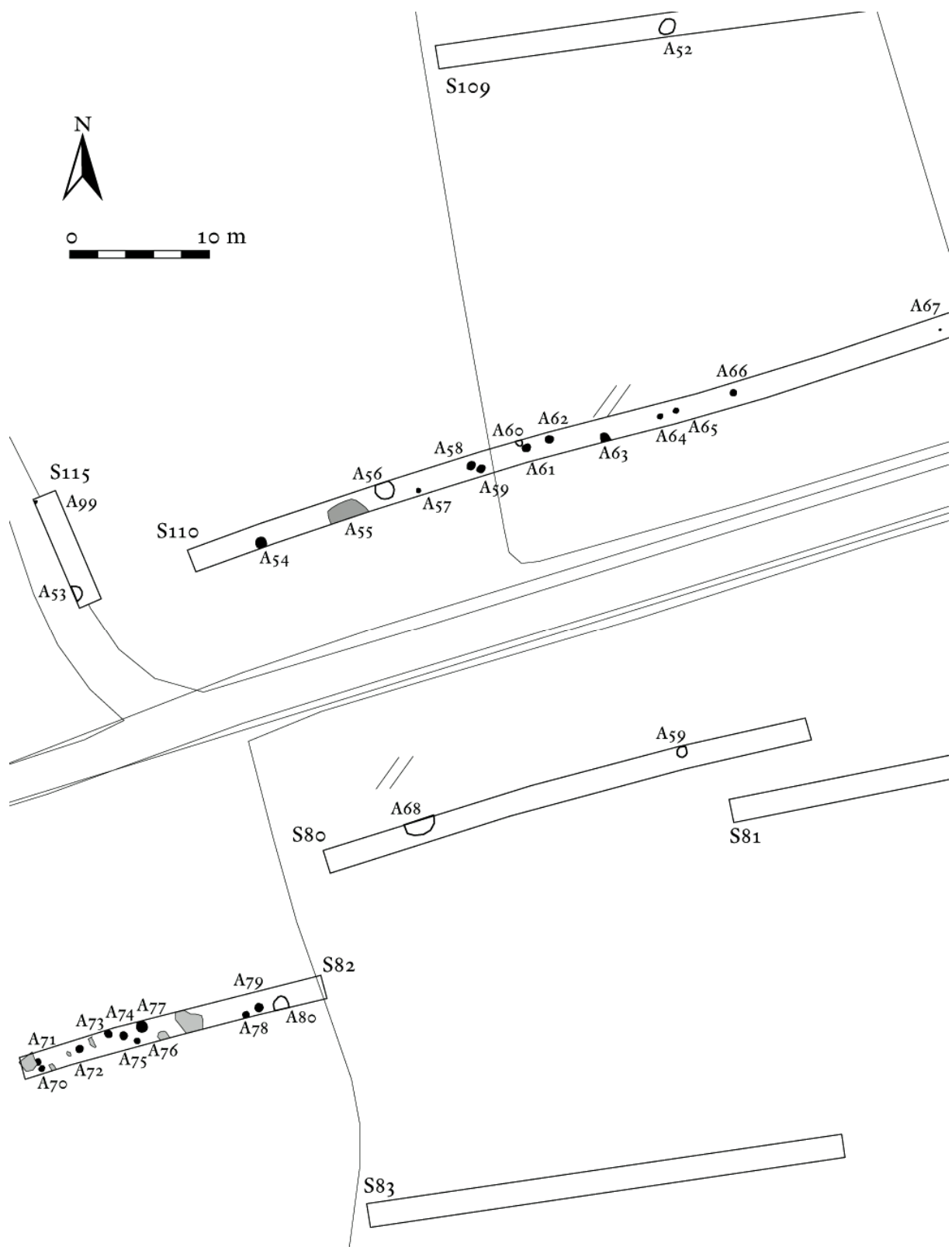
Figur 16. Vaksala 383/386. Till vänster: I fonden platsen för *Hellby*. I förgrunden schakt 110 med 14 boplatsanläggningar, se figur 15 och 19. En av dem - A55 en större nedgrävning visas till höger. Foto (fr. NÖ och N): Per Frölund.

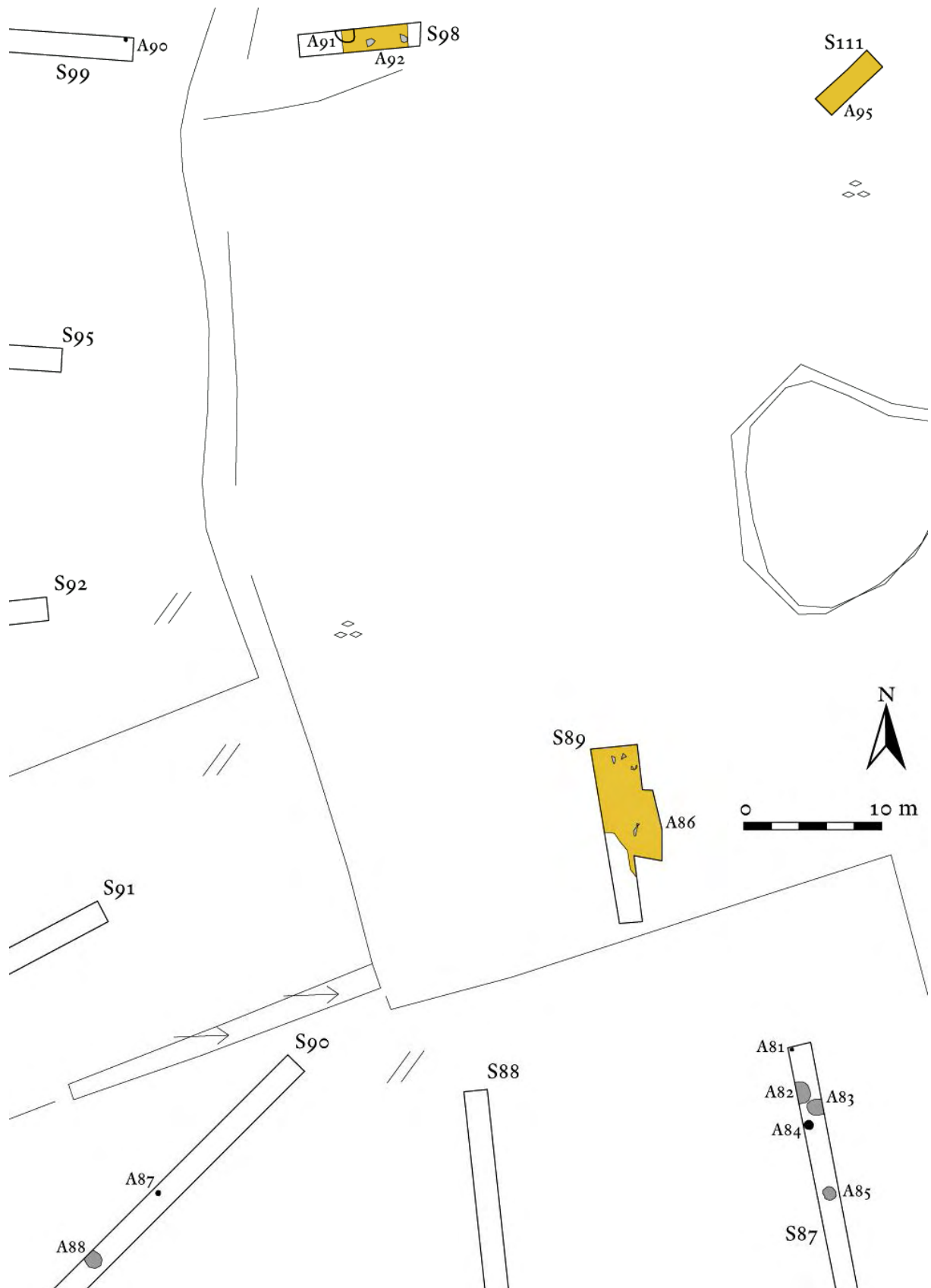
Figur 17. Vaksala 383/386. Till vänster ses i fonden schakt 82, se figur 15 och 19. Till höger ett stenskott stolphål (A72) mellan två syllstenar, se figur 19; vid den vänstra påträffades ett bryne och en slipsten (F4-5). Foto (fr. Ö resp. S): Per Frölund.

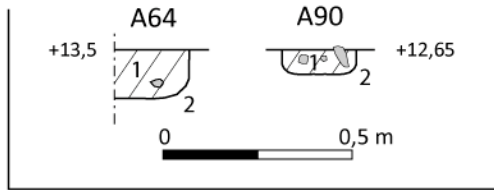
Figur 18. Vaksala 383. Bilden till vänster visar grävning av schakt 100, se figur 15; till höger syns en husgrund överlagrad av ett tjockt lager lera. Foto (fr. V resp. N): Per Frölund

Figur 19. Schaktplan visande arkeologiska objekt i östra delen av Vaksala 383/386 (se bilaga 1). Härddar (ofylld), nedgrävningar (grå) och stolphål (svart), Skala 1:400.

Figur 20. Schaktplan visande arkeologiska objekt i södra delen av Vaksala 383/386 (se bilaga 1). Härdar (ofylld), lager (orange) nedgrävningar (grå) och stolphål (svart), Skala 1:400.

Figur 21. Sektioner av två stolphål från Vaksala 386; A64 i schakt 110 och A90 i schakt 99, se figur 15, 19-20. 1 = Gråsvart lera med inslag av kol och sten. Skala 1:20.

Fynd

Ett fåtal fynd tillvaratogs och fyndmaterialet från utredningen utgörs av lösfynd i form av uppodlade fynd funna i åkergången och av fynd funna vid rensning av arkeologiska objekt (Bilaga 3). Vid Norrby (Vaksala 299) tillvaratogs inga fynd, bränd lera och obrända ben iaktogs dock i flera anläggningar. Vid *Hellby* (Vaksala 383) i schakt 89 (figur 15, 20) på åkerholmens sydsida fanns rikligt med keramik och kakel av 1700-talskaraktär samt tegel och hästkosöm (fynden ej tillvaratagna).

Figur 22. Mellan schakt 13 och 17, se figur 7, hittades i ploglagrets yta en del av en vävtyngd (F8, 40x30 mm). Foto: Bengt Backlund.

Figur 23. Invid schakt 42 nära Kumla, se figur 14, hittades i ploglagrets yta en del av skål med vidsittande hank av godstyp CII: II (F17, 65 mm l.). Foto: Bengt Backlund.

Figur 24. Vid grävning av stolphålet A90 (se figur 15,20-21) - hittades en löpare av bergart (F9, 65x65 mm). Vaksala 383. Foto: Bengt Backlund.

Figur 25. Vid rensning intill en syllsten (schakt 82, se figur 15, 17, 19) framkom en slipsten av skiffer (F5, 80x50x25 mm) och ett bryne av sandsten (F4, 80x25x26 mm). Vaksala 383/386. Foto: Bengt Backlund.

Arkeologisk förundersökning

Vaksala 155

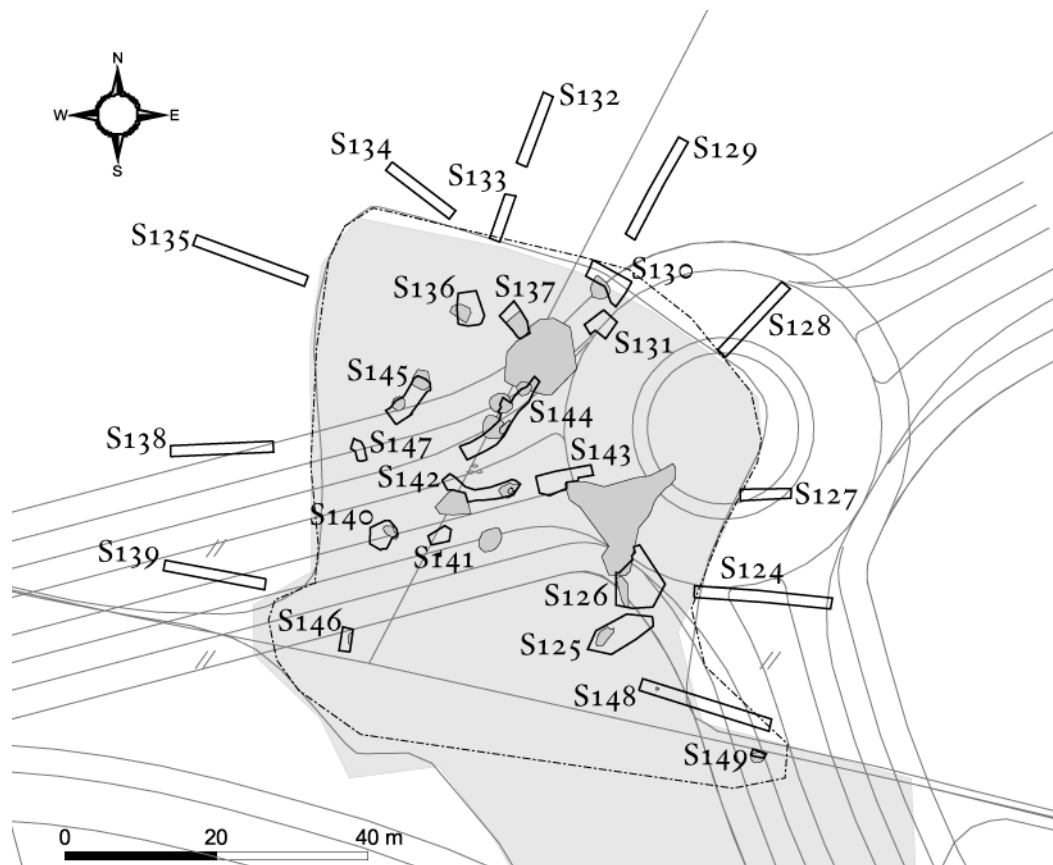
Förundersökningsytan omfattade ursprungligen omkring 2600 m². Ursprungligen ingick enbart den norra delen av impedimentet i förundersökningsytan, men efter diskussion med länsstyrelsen togs även schakt upp i den närmaste delen av hagmarken, varför den förundersökta ytan omfattade närmare 5700 m².

Förundersökningen gjordes huvudsakligen på impedimentmark samt anslutande hagmark, f.d. åkermark. På impedimentet var fornlämning 155, en stensättning i krönläge och en treudd, kända innan förundersökningen. Impedimentet är tätt bevuxet med buskar och enstaka större träd. I den snåriga vegetationen kunde bara ett fåtal stensättningar urskiljas som förhöjningar innan röjningen, varför schaktgrävningen kom att utgå från dessa. Impedimentets kanter var särskilt i öster och nordväst belamrade med odlingssten. Dessa bestod dels av större stenar och block som flyttats maskinellt och dels av högar eller strängar av mindre stenar som tillhör röjning under äldre tid.

Figur 26. Före röjning var vegetationen tät, med stort inslag av enbuskar. Robin Lucas invid odlingsröset A1546. Foto (fr. Ö): Hans Göthberg.

Äldre lantmäterikartor visar också att en något annorlunda fördelning av åker och impediment än idag. Impedimentet låg nästan helt och hållet på Norrbys ägor, men invid gränsen mot Gnista. En karta från 1641 över Norrby antyder att impedimentet då sträckte sig något längre åt norr. Däremot visar kartor från 1709 och 1765 att impedimentets centrala del hade i stort samma utseende som idag. Den sistnämnda kartan visar däremot att stora delar av det som idag är impediments södra del var uppodlade.

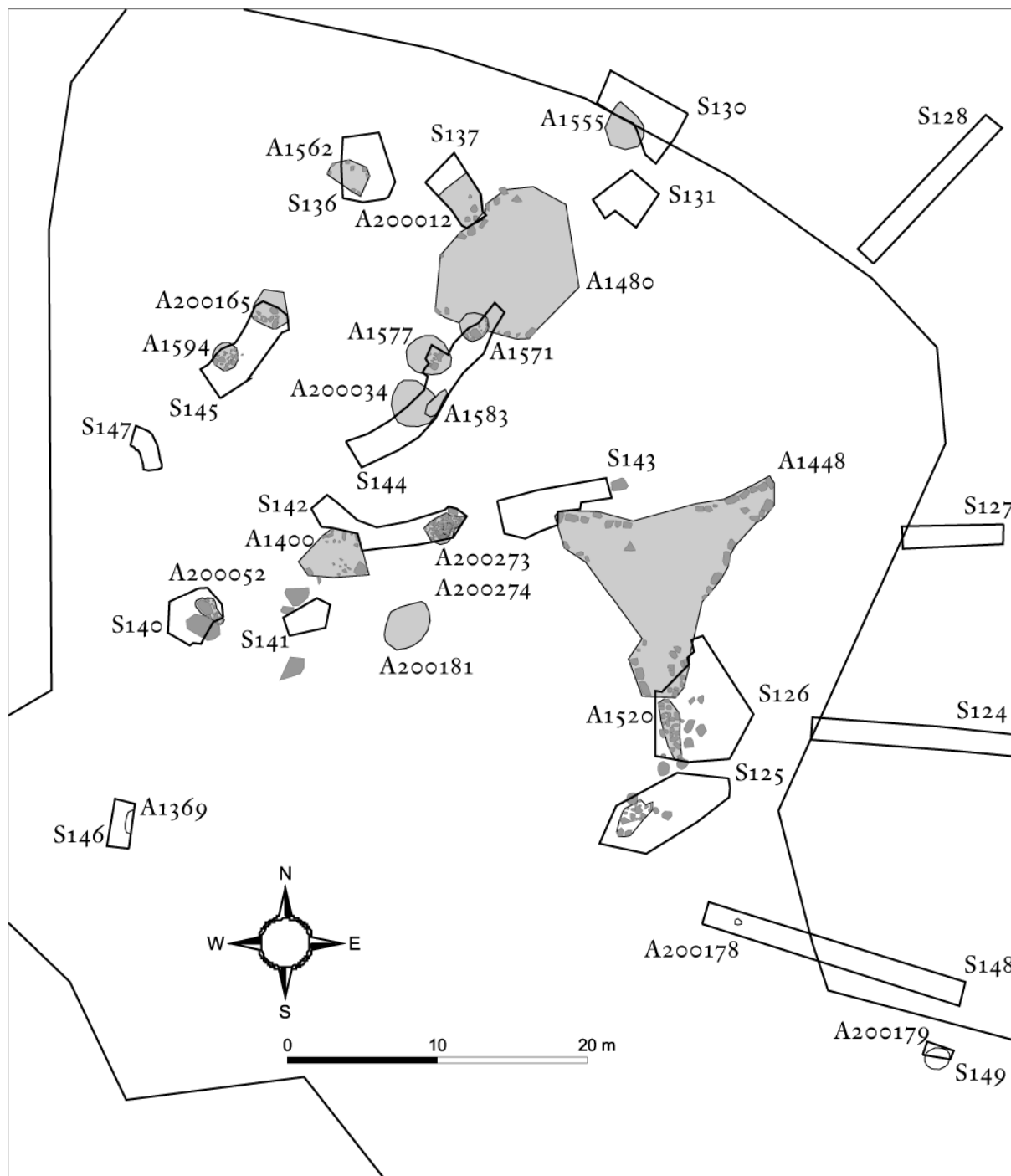
Figur 27. Förundersökningen vid Vaksala 155. Schakt med nr (se bilaga 2) och arkeologiska lämningar (mörkgrått). Mot bakgrund av plankarta 06-200 42 (© Uppsala kommun). Skala 1:1 000.

Arkeologiska lämningar

Totalt grävdes 26 schakt med en sammanlagd yta av 412 m². Av dessa grävdes 14 på impedimentet och de återstående i hagmarken. På impedimentet utgjordes underlaget av främst av morängrus, med inslag av stenar, ställvis berghällar och på några få platser i de lägre liggande delarna av silt eller lera. I hagmarken dominerade lera, ofta med rikliga inslag av sten, ibland fanns även morängrus och på enstaka platser uppstickande berghällar. I den högsta delen av hagmarken i öster fanns silt och sand.

Huvudtyp	Antal	Undertyp	Antal
Grav	17	Treudd	1
		Stensättning	12
		Stenkrets	1
		Blockgrav	1
		Brandgrop	1
		Benförekomst	1
Odlingsröse	2		
Nedgrävning	1		
Härdar	2		

Figur 28. Tabell över anläggningstyper inom Vaksala 155.

Figur 29. Plan över identifierade lämningar inom Vaksala 155. Stensättningar (grå), härdar (ofylld), odlingsröse (fet linje). Skala 1:400.

Sammanlagt har 22 anläggningar identifierats i och mellan schakten (figur 29; Bilaga 1). De två härdarna A1369 och 200178 påträffades i gränzonen mellan impedimentet och hagmarken, i förundersökningsytans södra del. Odlingsrösen (A1546, 200179) låg i den sydöstra delen, invid den tidigare åkermarken och anslöt till markfasta stenar eller block. Dessa odlingsrösen ligger invid mark som enligt de äldre lantmäterikartor har använts som åker. Vid A200179 är det ännu idag mycket tydligt.

Figur 30. Stensättningen A1480 hade ett krönläge och begränsades i söder av en kantkedja, kring vilken stenpackningen A1571 låg. I bakgrunden ansas större stenar i den centrala delen av A1480. Foto (fr. SV): Hans Göthberg.

Däremot ligger A1546 mer indraget, men ytan omedelbart söder om anläggningen och treudden A1448, utgjordes enligt en karta från 1766 av en instickande flik av åker. Att ytan omedelbart söder om A1546 odlats framgick också vid undersökningen genom att matjordsskiktet var relativt tjockt och innehåll relativt få stenar.

Av stensättningarna särskilde sig den sedan tidigare kända treudden A1448 och stensättningen A1480 genom sin påtagliga storlek, 14-16 respektive 10 m. Den senare är belägen på den östra änden av en markant höjdrygg på impedimentet. Den anges i FMIS vara rund, men verkar snarare vara oval eller oregelbunden utifrån stenarnas placering och krönets utformning. Stensättningen är ca 0,5 m hög med talrika ca 0,5 m stora stenar i ytan (figur 30). På den södra sidan finns en delvis gles kantkedja av 0,3-0,6 m stora stenar. Stick med en geologsond tyder på att stensättningen ligger på berghäll och därmed i stor utsträckning är enskiktad.

Treudden A1448 är belägen i betydligt lägre delar av impedimentet. Dess armar har ofta påtaglig markering med tydlig kantkedja. Armarna är ofta 0,5-0,6 m höga, medan treuddens centrum är ca 1 m hög och har därför en höglignande karaktär. Inom den södra armen ligger ett markfast större block och ytterligare ett sådant ligger strax utanför änden av den nordöstra armen. Treudden var vid förundersökningen bevuxen med både mindre träd, buskar och högt gräs. Därtill låg stammen av en nedfallet träd över dess norra del. Anläggningen var av dessa skäl svår att överblicka.

Utöver dessa påträffades flera tidigare inte var kända stensättningar, dels på krönet av höjdryggen invid A1480, men oftare lägre ned i impedimentets sluttningar. Dessa var betydligt mindre, 1,5-4,5 m stora och hade varierad form. Merparten var runda eller rundade, men det fanns även oregelbundna och oregelbundet tresidiga eller firsidiga. Sex anläggningar kunde urskiljas som mer eller mindre tydliga förhöjningar före schaktning och avtorvning; A1400, 1408, 1555, 1577, 1594 och 200181.

Av dessa visade A1555, 1577 och 1594 sig vid avtorvning bestå av enstaka större stenar, ca 0,5 m stora, samt packning av 0,1-0,15 m stora skarpkantade stenar (se figur 31). De föreföll vara

Figur 31. Stensättningen A1577 kunde före röjning anas som en svag förhöjning. Efter avtorvning visade sig den bestå av några större stenar som var omgivna av en stenpackning. Foto (fr. S): Hans Göthberg.

enskiktade, förutom A1555 som var överlagrad av odlingssten, vilket kan förklaras av att den låg invid kanten till tidigare åkermark. Mycket påtaglig var den oregelbundna och 0,3 m höga A1400. Där var flera 0,3-0,6 m stora stenar synliga och i det sydöstra hörnet fanns ett 0,8x0,9 m stort block. Stensättningen framträdde dels genom sin höjd och placering på en plåtåartad del av impedimentet med god exponering västerut över omgivande mark.

Figur 32. Stenpackningen A200012 anslöt till A1480, men låg i relativt kraftig sluttning. Foto (fr. N): Hans Göthberg.

En annan anläggning som framträdde som en förhöjning med enstaka stenar i markytan var A200181. Den var dock väsentligt mindre påtaglig än A1400. Till denna grupp hör även A1408 som beskrivs på en annan plats i texten. Övriga stensättningar var inte skönjbara i markytan, utan framkom efter avtorvning. Till dessa hörde A200165, som efter avtorvning framträdde genom en oregelbunden och vagt avgränsad gles enskiktad packning av 0,3-0,7 m stora stenar. Vagt avgränsad, men bestående av en låg packning av 0,1-0,2 m stora stenar var även A200034. I kanten av denna påträffades också benförekomsten A1583 med spridda fragment av brända ben och kol.

I direkt anslutning till A1480 fanns stensättningarna A1571 och 200012. Den förra låg i anslutning till en större sten som skulle kunna ingå i kantkedjan till A1480 (figur 30). Däremot låg A200012 i slutningen norr om A1480 (fig. 10). Båda anläggningarna bestod av låga stenpackningar som bestod av 0,05-0,15 m stora stenar. De kan antingen vara separata anläggningar, möjligen sekundära till A1480, eller vara delar av denna.

Vid den södra armen av treudden A1448 finns stensättningen A1520, som inte kunde urskiljas innan avtorvningen, förutom att enstaka stenar var synliga. Den har en utpräglat avlång form, är låg och enskiktad och med stenar av relativt enhetlig storlek, 0,3-0,5 m stora (figur 33). Den utgör på sätt och vis en förlängning av treudden, men är inte lika markant. Ett schakt som togs upp vid änden av treuddens nordvästra arm påvisade ingen motsvarighet till A1520, utan enbart sporadiskt förekommande stenar.

Figur 33. Den långsmala stensättningen A1520 låg i förlängningen av en arm av treudden A1448. Foto (fr. N): Hans Göthberg.

Anläggningar med avvikande utformning var stenkretsen A1562 och blockgraven A200052. Den förra låg nordväst om A1480 och bestod av en gles krets av 0,3-0,4 m stora stenar och saknade en inre synlig stenpackning. Den senare anläggningen låg vid gravfältets västra kant, där impedimentet började sluta mot omgivande hagmark. Den bestod av en oregelbunden stenpackning av 0,15-0,25 m stora stenar på den östra och övre sidan av ett markfast block (figur 34).

Figur 34. A200052 bestod av en stenpackning invid markfast block och kan därför vara en blockgrav. Foto (fr. Ö): Hans Göthberg.

I två anläggningar påträffades brända ben, vilka kan vara spår av begravning. I den låga stenpackningen A200034 fanns benförekomsten A1583 med spridda brända ben och kol. Därtill påträffades obrända ben ytligt i A1571.

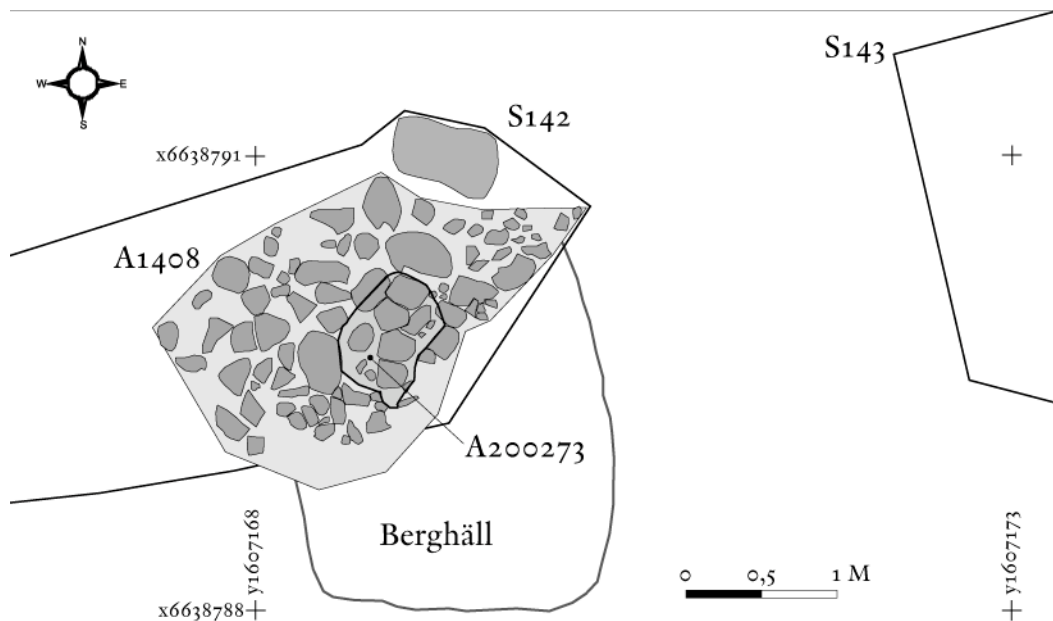
Figur 35. Stensättningen A1408 låg delvis på en uppstickande berghäll. I bakgrunden är den oregelbundna stensättningen A1400 synlig. Foto (fr. Ö): Robin Lucas.

I A1408 noterades ytlig förekomst av både brända ben och keramik vid rensning efter avtorvning. Fynden kom ytligt och stensättningen låg i en smal passage mellan block och träd samt en berghäll, på vilken stensättningen delvis låg (figur 35). Eftersom det fanns få alternativa passager för grävmaskinen vid avtorvning och återfyllning bedömdes bevaringsförhållandena vara ogynnsamma. I kombination med att stensättningen därtill var relativt liten kom den att undersökas och tas bort för att ge en inblick i gravskick, konstruktion, fyndmängd och bevaringsförhållanden.

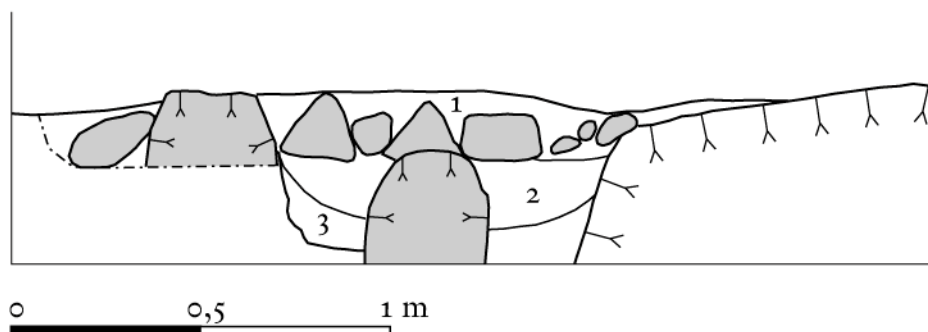
Stensättningen var oregelbunden, 2,8x1,6 m och 0,2 m hög. Stenpackningen var enskiktad samt bestod både av natursten och troligen tillmakad sten från den underliggande berghällen (figur 36, 37). I och under stenpackningen fanns den 0,8x0,5 m stora och 0,2 m djupa brandgropen A200273 med rikligt med brända ben, keramik och småfragment av kol (figur 38). Under brandgropen påträffades också den sotfyllda nedgrävningen A200274, som kunde urskiljas genom att dess fyllning hade ett större inslag av sot, men inga brända ben eller keramik.

Figur 36. Stensättningen A1408 framträdde efter avtorvning som en stenpackning av främst rundad sten, men med inslag av skarpkantad sådan, möjligen tillmakad från den underliggande berghällen. Foto (fr. V): Robin Lucas.

Figur 37. Plan över stensättningen A1408 (ljus grå) med brandgropen A200273 (fet linje). Stensättningens södra kant låg på en uppstickande berghäll. Skala 1:50.

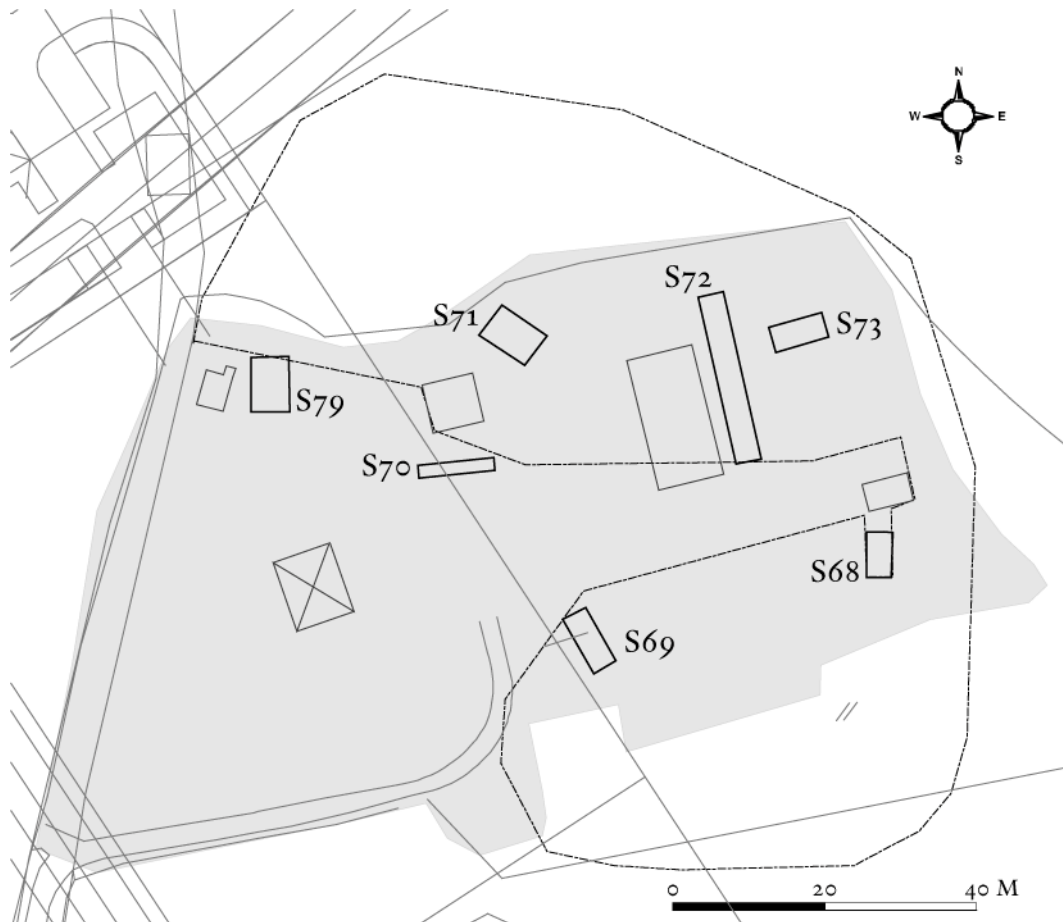

Figur 38. Skiss av sektion mot öster av A1408. 1= Stenpackning av både rundad och skarpkantad sten, vilken till en mindre del låg på berghäll. 2= Brandgrop A200273, med brända ben och keramik i sotig fyllning. 3= Nedgrävning A200274 med sotig fyllning under brandgropen. Skala 1:20.

Vaksala 297

Förundersökningsytan omfattade omkring 5 800 m². Den utgjordes av impedimentmark, och kan närmast beskrivas som tomtmark. Inom ytan fanns ett bostadshus och flera ekonomibyggnader. Det fanns också störningar knutna till denna bebyggelse, däribland en större stenfylld grop i den östra delen.

I praktiken omfattade förundersökningen de delar av impedimentet som direkt kommer att beröras av den kommande exploateringen, dvs. delen kring ekonomibyggnaderna, medan trädgården kring bostadshuset lämnades orörd. De förra delarna anslöt också till de ytor där fornlämning i form av boplatzlämningar är känd sedan förundersökningen 1993.

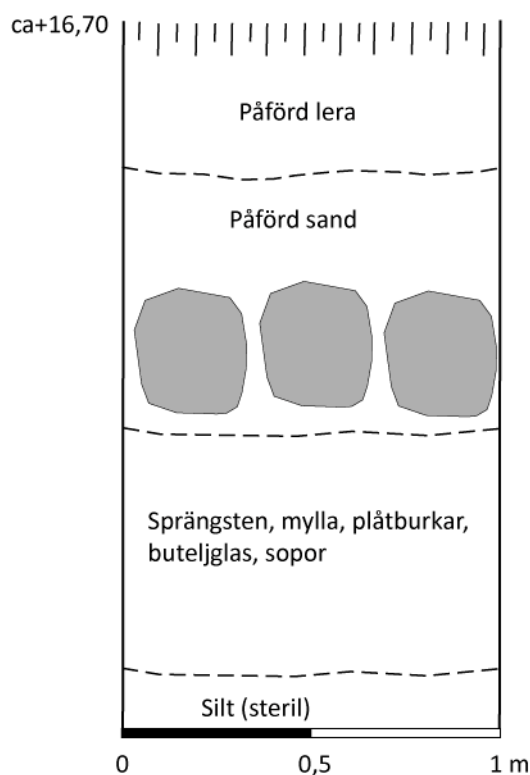
Figur 39. Förundersökningen vid Vaksala 297. Schakt med nr (se bilaga 2) och impediment (grått). Steckad linje visar reviderad begränsning av fornlämningen. Mot bakgrund av plankarta 06-200 42 (© Uppsala kommun). Skala 1:1 000.

Äldre lantmäterikartor visar att impedimentet som omges av fornlämningen var delat mellan Söderhällby och Kumla, däribland på kartor över Söderhällby från 1641 och 1766 samt Kumla från 1779. Det ligger också i ett område som kännetecknas av en kraftig ägoblandning mellan Söderhällby, Kumla och Norrby (se Göthberg 2007). Laga skiftet 1857 över Norrby, Söderhällby och Kumla innebar en omfördelning, varefter impedimentet och den närmast omgivande åkermarken hamnade inom Söderhällbys ägor. Över impedimentet passerade en hägnad som avgränsade årgångsgårderna i Norrby, Kumla och Söderhällby. Längs med hägnaden löpte också

en byväg mellan Norrby och Kumla. Samtliga dessa kartor visar att impedimentet hade något mindre omfattning på vissa partier i norr, sydväst, sydost och nordost. Bebyggelse tillkom 1895 (Sveriges bebyggelse 1948) då en av Söderhällby gårdar utflyttades.

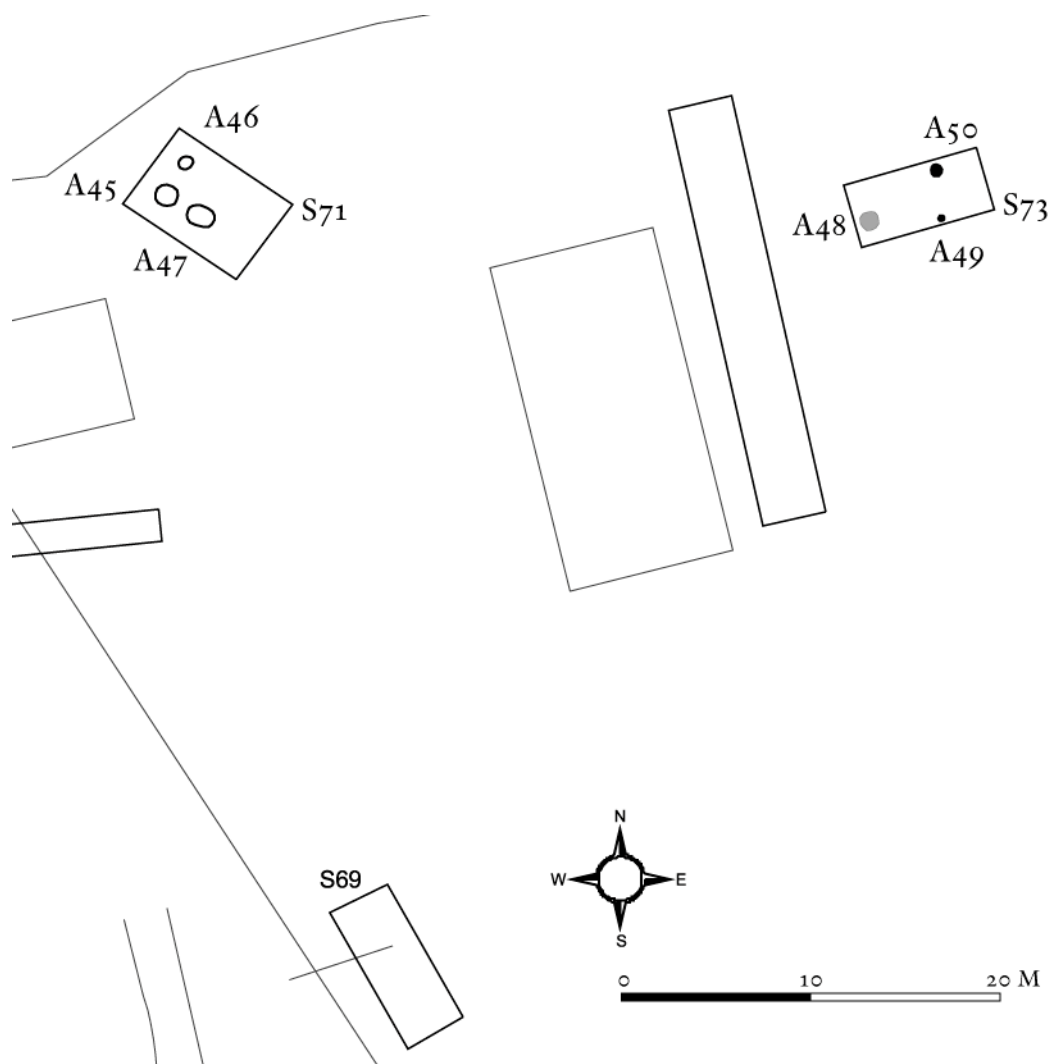
Arkeologiska lämningar

Totalt grävdes sju schakt med en sammanlagd yta av 234 m². I större eller mindre omfattning fanns påförda massor i fem av schakten. Mycket påtagliga var uppfyllningarna i schakt 69 och 71, där fyllmassorna var 1,4 m respektive 1,0 m tjocka. I det förra bestod fyllmassorna överst av påförd lera, som täckte stenar och block i påförd sand. I botten fanns mylla med sprängsten, plåtburkar, glasflaskor och andra sopor (figur 40). I schakt 71 fanns ingen påförd lera, men däremot även cementblock. Utfyllningarna har jämnat ut gårdsplanen mellan husen. I schakten 68, 70 och 72 var uppfyllningarna av mindre omfattning och bestod av sten, jord och/eller grus.

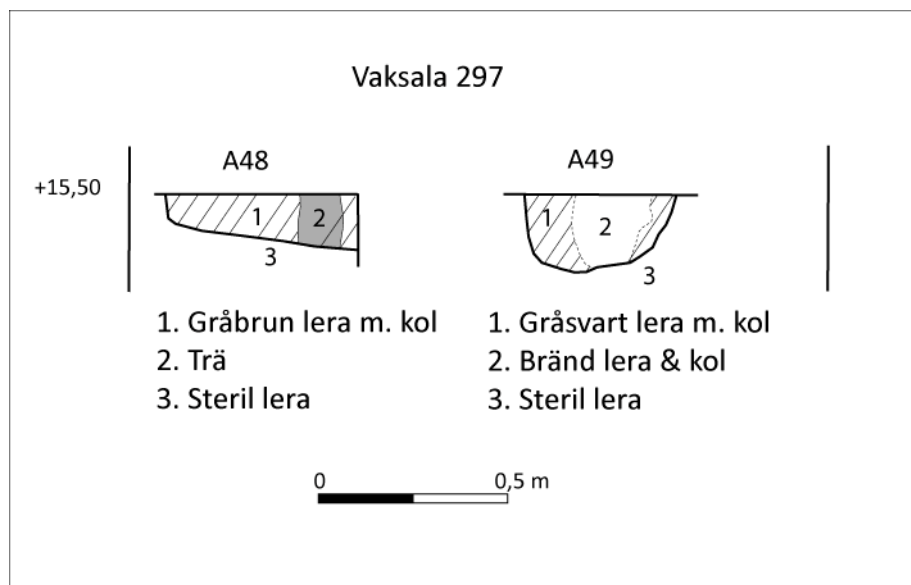

Figur 40. Skiss över lagerföljden i schakt 69. Sektion mot V. Skala 1:20.

I enbart två av schakten (71, 73) påträffades arkeologiska lämningar. Dessa låg i ytans norra och nordöstra del. I det förra schaktet fanns tre härdar (A45-47) som låg nära varandra. I det senare schaktet fanns en nedgrävning (A48) och två stolphål (A49, 50). Av dessa hade A49 en tydlig stolpfärgning som innehöll rödbränd leras och kol, vilket tyder på att stolpen i stolphålet har brunnit. I nedgrävningen A48, där en kvadrant grävdes, fanns också en färgning som innehöll obränt trä, möjligen efter en stolpe.

Figur 41. Plan över anläggningar i schakt inom boplatsen Vaksala 155. Stolphål (svart), nedgrävningar (grå), härdar (ofylld). Mot bakgrund av plankarta 06-200 42 (© Uppsala kommun). Skala 1:400.

Figur 42. Sektion genom nedgrävningen A48 och stolphålet A49 vid Vaksala 297. Skala 1:20.

Underlaget i flertalet av schakten bestod av morängrus med inslag av sten, i schakt 69 silt, markfasta block och berghäll. Undantaget var schakt 73 i öster där det fanns lera. Det sistnämnda låg också inom f.d. åkermark enligt de äldre lantmäterikartorna.

Fynd

Från *Vaksala 155* tillvaratogs fynd i tre anläggningar (figur 43; Bilaga 3). I stensättningen A1408 fanns relativt rikliga mängder (484 g) av brända ben (F1, 2, 3). Dessa återfanns såväl i stensättningens ytskikt som på skilda nivåer i stenpackningen och brandgropen A200273. Därtill fanns rikliga mängder (258 g) av keramik (F7). Bland de sistnämnda kunde bl.a. ett bottenfragment identifieras (figur 43). Den har knappast utgjort benbehållare i graven, men eftersom ett benfragment satt fast på insidan av keramikfragment kärlet ha varit en behållare för ben fram till nedläggandet, varefter det krossats. Därtill fanns i fyllningen enstaka fragment bränd lera (F10). Vid rensning i stensättningen A1571 tillvaratogs några fragment av obrända ben (F11), ett bränt ben (F12) och bränd lera (F13). Därtill noterades brända ben i benförekomsten A1583.

En osteologisk bedömning av Ylva Bäckström (SAU) visar att de brända benen från A1408 har ett humant ursprung. Därtill påträffades obrända ben i A1571, vilka identifierades som *fam. canidae* (hunddjur), men eftersom dessa framkom vid rensning av anläggningens ytskikt, kan de utgöra en inblandning av yngre material.

Figur 43. Fragment av botten av keramikförl (F7) från brandgropen A200273 i stensättningen A1408. Foto: Bengt Backlund.

Från *Vaksala 297* påträffades enbart några få fynd som kunde kopplas till den förhistoriska bopplatsen. Däremot fanns talrika föremål som hörde till den gård som legat på platsen under 1900-talet, men dessa tillvaratogs inte. I nedgrävningen A48 påträffades spridda brända ben (F14) och enstaka fragment bränd lera (F15). I stolphålet A50 påträffades några fragment obrända ben (F16).

Analyser

En makrofossilanalys som gjordes av Stefan Gustafsson, ODEN, av prov från nedgrävningen A48 inom *Vaksala 297* och brandgropen A200273 i stensättningen A1408 inom *Vaksala 155*. Analysen visade att det fanns kärnor av skalkorn i brandgropen, men inget makrofossil i nedgrävningen. I den förra fanns träkol av tall och i den senare tall, ek och björk (Bilaga 5). En vedartsanalys gjordes av Thomas Bartholin, Scandinavian Dendro Dating, av kol och ved i stolphålet A49. Den visade att de utgjordes av tall. Analys av ^{14}C vid Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet gav dateringen 1861 ± 30 för kol från stolphålet A49 inom *Vaksala 297*. Kalibrerat med 1 sigma ger det en datering till 80-220 e. Kr., dvs. huvudsakligen äldre romersk järnålder. Ett bränt fragment av ett ben av människa (F3) från stensättningen A1408 inom gravfältet *Vaksala 155* gav dateringen 1263 ± 30 BP, vilket kalibrerat med 1 sigma ger 685-775 e. Kr., dvs. den senare delen av vendeltid.

Prov	Arkeologiskt objekt	Typ	Resultat
P200275	Brandgrop A200273	Makro	Träkol av tall, kärnor av skalkorn
P200276	Nedgrävning A48	Makro	Träkol av tall, ek, björk
P200005	Stolphål A49	Vedart/ ^{14}C	Tall/ 1861 ± 30 (Ua-40154)
F3	Stensättning A1408	^{14}C	Ben/ 1263 ± 30 (Ua-40086)

Figur 44. Sammanställning av analyserade prover från undersökningen.

Övergripande tolkning

Arkeologisk utredning

Inledningsvis konstaterades att inom planområdet Östra Fyrislund 2 utgörs fornlämningarna främst av boplatser, gravar och gravfält från järnålder. Med denna utredning har ytterligare två boplatzlämningar tillkommit, Danmark 216 respektive Vaksala 386. Påfallande är att samtliga kända boplatser i området med undantag för Vaksala 297 och Danmark 216 rumsligt uppträder på samma platser som de senare historiska byarna; Hellby, Kumla, Norrby, Slavsta och Gnista (Frölund 1995; Fagerlund & Lucas 2009; Fagerlund & Lucas ms.). Denna rumsliga korrelation mellan å ena sidan förhistoriska boplatzlämningar – företrädesvis järnålder och å andra sidan platsen den historiska bytomten är ingenting nytt.

Frågan har tidigare diskuterats och gällde då såväl Uppland som Västmanland (Frölund & Wilson 1993, s. 139ff). Ingenstans har dock så många exempel på denna korrelation kunnat visas som i dessa delar av Uppsala. Till bilden kan fogas den mycket komplexa ägoblandning som visas av de äldre kartorna, förekomsten av dubblade gårdslägen samt att flera av byar delats mellan Danmark och Vaksala socknar. Ser man till hela denna mosaik, kan det peka att vi här har ett antal goda exempel där förändringar i bosättningsstruktur kan studeras både under förhistorisk och under historisk tid. För närvarande kan *Hellby* vara det bästa exemplet med lämningar från järnålder, medeltid och historisk tid.

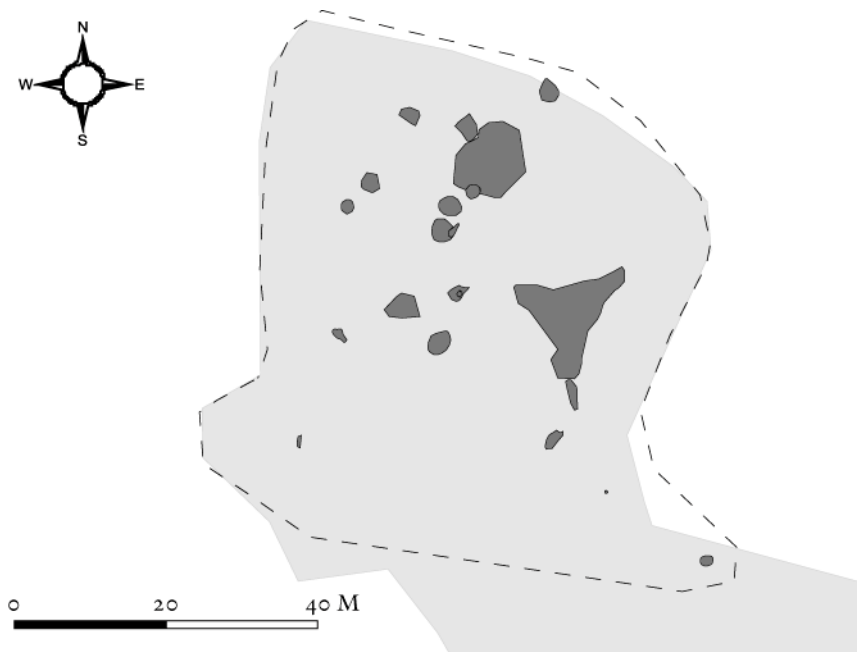
Förundersökning

Gravfältet *Vaksala 155* är att döma av förundersökningen till sin helhet belägen på impedimentet. Trots att några stensättningar låg mycket nära impedimentets kant finns inga indikationer i schakt i den omgivande hagmarken på att gravar förstörts av odling. Inom gravfältet har stensättningarna rumsligt sett en spridning över olika delar av impedimentet, från dess krön där den stora A1480 ligger, till den nedre delen av sluttningen. Några anläggningar ligger i lokala höjdlägen på uppstickande berghällar eller naturliga platåer, medan andra ligger i mer eller mindre branta sluttningar.

I synnerhet förekomsten av låga, vagt avgränsade stenpackningar samt möjligheten att stensättningar överlagrats av odlingssten, kan innebära att antalet stensättningar inom gravfältet är betydligt större än de som kunnat lokaliseras.

Det exponerade krönläget för A1480, dess storlek och att den består av relativt stora stenar kan peka på en datering till äldre järnålder. Den möjliga blockgraven A200052 kan eventuellt också peka i den riktningen. Att övriga stensättningar inom gravfältet har varierad topografisk belägenhet kan antyda möjligheten av vissa kronologiska skillnader inom gravfältet. Till dessa gravar hör A1408, vars gravskick med brända ben i en brandgrop ger intryck av att den skulle kunna tillhöra äldre järnålder. Emellertid finns exempel på gravar med detta gravskick ännu i vendeltid (se Aspeborg et al 1995 s 11; Carlsson & Göthberg 1998). En datering av bränt ben från A1408 ligger också i vendeltid.

Treuddar är ett något ovanligt inslag på gravfält i Uppland och de andra Mälardalen, där de brukar uppträda på gravfält från yngre järnålder och ibland från folkvandringstid (Hyenstrand 1974 s 21f). En storleksmässig tendens är att folkvandringstida treuddar kan vara något mindre än de från vendel- och vikingatid (Carlsson 1990). Treudden från Inhåleskullen har genom sin storlek främst motsvarigheter i de senare perioderna.

Figur 45. Lokaliserade lämningar efter förundersökningen inom gravfältet Vaksala 155. Streckad linje anger fornlämningens begränsning. Skala 1:1 000.

Treuddar brukar främst förekomma i enstaka exemplar på gravfälten. Detta är också fallet i Vaksala och Danmarks socknar, där sådana finns på gravfält vid Vaksala prästgård och Sällinge samt har undersökts vid Danmarksby (Göthberg & Åberg 2007 s 324; Rundkvist & Westerholm 2009). Ett annat drag är treuddarnas placering inom gravfälten, då de åtminstone i Stockholms län relativt ofta är belägna i de yttre delarna av gravfälten (Byström 2008; Winter 2009). Detta verkar också vara fallet på Inhåleskullen.

Sammantaget pekar stensättningarnas karaktär och gravskick på att enstaka anläggningar möjligen kan ha anlagts under äldre järnålder. Andra stensättningar tillhör yngre järnålder, att döma av en datering från en av stensättningarna och treuddens storlek.

I gränzonen mellan impediment och hagmark har odlingssten lagts upp. De som dominerar är större stenar och block som lagts upp i sen tid. Därutöver finns också strängar och högar med mindre stenar som bör vara äldre. Möjligheten finns också att de senare kan dölja överlagrade stensättningar, motsvarande A1555.

De två härdar som påträffades vid förundersökningen på impedimentets södra och västra sidor verkar inte ha något påtagligt rumsligt samband med boplatsen Vaksala 298 som ligger omkring 50 m nordost om gravfältet. Topografiskt sett är härdarna belägna lägre än gravarna, men avståndsmässigt bara på ca 15 m avstånd från närmaste grav. Det innebär att ett samband med begravningsritualer på gravfältet inte kan uteslutas. Ytterligare en möjlighet är att härdarna kan ses som en markering av brukningsrätten till ett område, vilket kan gälla både odling eller bete, eller markera en gräns (se Eriksson 1998 s 228ff). Det sistnämnda har en aktualitet genom att impedimentet ligger vid gränsen mellan Norrby och Gnista.

Inom *Vaksala 297* ansluter de två schakten med anläggningar till de ytor med lämningar som påträffades vid förundersökningen 1993 (Frölund 1995). En konsekvens är att fornlämningsytorna är något större än vad som tidigare antagits. I synnerhet i öster är de två ytorna troligen sammanbundna. Vad gäller typer av anläggningar i 2010 års förundersökning visar de också stor samstämmighet med vad som tidigare är känt från platsen. Däremot finns en tendens till skillnad mellan ytorna söder och norr om impedimentet. Inom ytan söder om impedimentet dominerar eldningsanknutna lämningar som härdar och en kokgrop. Inom den norra ytan är proportionerna mellan härdar, nedgrävningar och stolphål däremot mer jämn (se Frölund 1995). Om detta enbart rör sig om en hypotetisk eller verklig tendens är för närvarande

oklart. Om den är verklig kan det öppna för möjligheten att det rör sig om ytor med olika funktioner och/eller olika datering. För det senare talar den äldre romartida dateringen från A49. Jämfört med andra undersökta bosättningar i omgivningen är den sent förromerska dateringen något ovanlig. Motsvarigheter finns bland annat vid Säby, där de härrör från boplatsytter med enbart mindre hus (Hennius ms.). Däremot är bosättningar från romersk järnålder och folkvandringstid mycket vanliga och återfinns såväl vid Slavsta som vid Kumla (Fagerlund & Lucas 2009; Göthberg 2007).

Sammanfattning

Upplandsmuseet utförde i maj-juni 2010 arkeologiska undersökningar i form av arkeologisk utredning och förundersökning inom planområde Östra Fyrislund 2.

Den arkeologiska utredningen gällde två större avgränsade områden. I bägge områdena framkom tidigare okända fornlämningar, dels i anslutning till kända fornlämningar och dels i nya områden.

Fornlämning	Typ	Antikvarisk bedömning	Undersökning
<i>Danmark 214</i>	<i>Härd</i>	<i>Fast fornlämning</i>	<i>Utredning</i>
<i>Danmark 215</i>	<i>Härd</i>	<i>Fast fornlämning</i>	<i>Utredning</i>
<i>Danmark 216</i>	<i>Boplats</i>	<i>Fast fornlämning</i>	<i>Utredning</i>
<i>Danmark 217</i>	<i>Härd</i>	<i>Fast fornlämning</i>	<i>Utredning</i>
Vaksala 98	Fornlämningsliknande lämning	Ej kulturhistorisk lämning	Utredning
Vaksala 155	Gravfält	Fast fornlämning	Förundersökning
Vaksala 297	Boplats	Fast fornlämning	Förundersökning
Vaksala 299	Boplats	Fast fornlämning	Utredning
<i>Vaksala 383</i>	<i>By-/gårdstomt</i>	<i>Fast fornlämning</i>	<i>Utredning</i>
<i>Vaksala 384</i>	<i>Hägnad</i>	<i>Fast fornlämning</i>	<i>Utredning</i>
<i>Vaksala 385</i>	<i>Bytomt/gårdstomt</i>	<i>Bevakningsobjekt</i>	<i>Utredning</i>
<i>Vaksala 386</i>	<i>Boplats</i>	<i>Fast fornlämning</i>	<i>Utredning</i>
<i>Vaksala 387</i>	<i>Härd</i>	<i>Fast fornlämning</i>	<i>Utredning</i>

Figur 46. Tabellen visar de fornlämningar som berördes av och var ett resultat av den arkeologisk förundersökningen och utredningen. Nya fornlämningar kursiverade.

Det rör sig framförallt om bebyggelse- och boplatslämningar och om enstaka boplatsanläggningar samt en stensträng. Boplatslämningarna kan genom fynd, struktur och rumsliga sammanhang dateras till järnålder och troligen medeltid och bebyggelselämningarna till historisk tid. Påfallande är att flera av boplatslämningarna uppträder på samma platser som de historiska byarna.

Utöver utredningen gjordes också förundersökningar av fornlämningarna Vaksala 155 och 297. Den förra beskrevs i FMIS som en stor rund stensättning i krönläge och en stor treudd på ett impediment. Vid förundersökningen lokaliserades 22 anläggningar av äldre karaktär. Två vardera var härdar och odlingsrösen, medan återstående 18 kan betecknas som stensättningar. De sistnämnda återfanns enbart på impedimentet och det finns inga tecken på förstörda gravar i hagmarken. Odlingsrösen låg i kanterna av nuvarande eller före detta åkermark. Härdarna slutligen låg vid den södra kanten av impedimentet, i gränzonen mellan f.d. åker och impediment. Rumsligt har de därmed ingen självklar koppling till boplatsen Vaksala 298 nordöst om impedimentet.

Stensättningarna var övertorvade och flera framträdde som små, svaga förhöjningar. Andra var diffusa och bestod efter avtorvning enbart av låga stenpackningar. Därtill påträffades en stenkrets och en möjlig blockgrav. Dessa anläggningar kontrasterar därför mot de sedan tidigare kända anläggningarna. Den sedan tidigare kända stora stensättningen och treudden bestod av stora stenar och hade delvis kantkedja.

I tre stensättningar påträffades brända ben av människa. Därtill fanns ytliga fynd av obrända ben, men dessa kan ha ett yngre ursprung. I två stensättningar påträffades dessutom bränd lera och i en av dessa även keramik. Stensättningen med keramik undersöktes i sin helhet och visade sig bestå av en oregelbunden enskiktad stenpackning. Under denna fanns en brandgrop med sot, brända ben och keramik. En datering av ett bränt ben ligger i vendeltid. Karaktären av den stora stensättningen i krönläge kan tyda på en datering till äldre eller mellersta järnålder. Storleken av treudden tyder på en datering till vendel- eller vikingatid.

Tillsammans med dateringen från den undersökta stensättningen kan de möjligen tyda på en användning av gravfältet under längre tid, med början i mellersta järnålder, även om tyngdpunkten troligen ligger i yngre järnålder.

Därtill gjordes en förundersökning av boplatsen fornlämning 297. Det var en komplettering av den förundersökning som gjordes 1993. Sammantaget har två boplatsytor lokaliserats, som troligen är sammanbundna i öster. Dessa ytor omger och ligger i den nedre delen av slutningen av ett impediment, där en utflyttad gård från Söderhällby är belägen. Boplatsytorna består av härदार, nedgrävningar och stolphål. Dateringar från två anläggningar ligger i yngre förromersk järnålder och äldre romersk järnålder. Dessa dateringar tyder också på att de relativt låglänta markerna, med nivåer strax under 15 meter över havet, har tagits i anspråk relativt tidigt.

Referenser

Arkiv

Lantmäteriakter

Lantmäteristyrelsens arkiv

Vaksala socken		Söderhällby (Hellby södra nr 1)
Norrby		Ägomätning 1641 B72-10:A5:22-23
Ägomätning	1641 B72-18:21	
Ägodelning	1709 B72-18:2	
Storskifte	1765 B72-18:3	

Danmarks socken		Kumla
Söderhällby och Löt		Storskifte 1779 B13-14:4
Storskifte	1766 B13-17:1	

Lantmäterimyndigheten, Uppsala län

Vaksala socken	
Norrby, Söderhällby och Kumla	
Laga skifte	1857 Vaksala nr 162

Litteratur

- Aspeborg, H., Bodin, U., Frölund, P., Häringe Frisberg, K. & Larsson, L-I.* 1995. Arkeologisk utredning väg E4 sträckan Uppsala-Mehedeby. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala 1995:04.
- Aspeborg, H., Göthberg, H. & Lindblad, E.* 1995. Arkeologi i Tiundaland. Arkeologisk förundersökning väg E4 sträckan Uppsala – Mehedeby. delprojekt 2: Fullerö – Läby, delen Skärna – Buddbo. Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala Rapport 1995:42.
- Aspeborg, H., Åstrand, J. & Åhlström, J.* 1997. Arkeologisk förundersökning väg E4 sträckan Uppsala-Mehedeby, delen Danmarksby-Rörby/Stångby. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala 1997:01.
- Byström, G.* 2008. Treudden Grav eller symbol? En studie av treuddens olika roller i Stockholms län under järnåldern. Stockholms universitet. Stockholm.
- Carlsson, M.* 1990. En studie av undersökta treuddar i Mälardalen och Östergötland. Institutionen för arkeologi, Stockholms universitet. Stockholm.
- Carlsson, R. & Göthberg, H.* 1998. För- och slutundersökning Gamla Uppsala 93:3, Gamla Uppsala socken, Uppland. Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala 1997:28.
- DMS.* 1984. Det Medeltida Sverige. Band 1 Uppland.: 2 Tiundaland: Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad. Dahlbäck, G., Ferm, O. & Rahmqvist, S. Ferm, O. & Rahmqvist, S. (red). Riksantikvarieämbetet.
- Eklund, S. & Bäckström, Y.* 2004. Kumla, en nyupptäckt stensättning. Slutundersökning och osteologisk rapport. Danmarks-Kumla 2:2, Danmarks socken, Uppland. SAU 2004:8.
- Eriksson, T.* 1998. Egen härd guld värd – härdar från äldre järnålder i sydvästra Uppland. I: Suionum Hinc Civitates. Nya undersökningar kring norra Mälardalens äldre järnålder. Andersson, K. (red). OPIA 19. Uppsala.
- Fagerlund, D. & Lucas, R.* 2009. Slavsta – romartida bebyggelse och vikingatida kult. Upplandsmuseet 2009:1.

- Fagerlund, D. & Lucas, R.* FU Gnista och *Hellby*. Rapportmanus.
- Frölund, P.* 1995. Boplatser i Danmark och Vaksala. Arkeologisk förundersökning RAÄ 36 och 39 Kumla i Danmarks socken, Söderhällby, RAÄ 155 och Norrby i Vaksala socken. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala 1995:41.
- Frölund, P.* 2001. En husgrund från äldre järnålder i Rickomberga. *Upplandsmuseet* 2001:12.
- Frölund, P.* 2005. Gamla Uppsala – En bosättning från äldre järnålder vid Berget, Raä 613-614, Uppsala socken, Uppland. *Upplandsmuseet* 2005:1.
- Frölund, P. & Wilson, L.* 1993. Bybildning – Förhistorisk kontinuitet eller medeltida innovation. Exempel från Uppland och Västmanland. *Arkeologi i Sverige. Ny följd 2*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Frölund, P. & Schütz, B.* 2007. Bebyggelse och bronsgjutare i Bredåker och Gamla Uppsala. Arkeologisk undersökning, Fornlämning 134, 596, 599, Uppsala socken, Uppland. *Upplandsmuseet* 2007:03.
- Göthberg, H.* 2007. Kumla – bosättning och djurhållning under äldre järnålder. Arkeologisk undersökning, Fornlämning nr 169, Danmarks socken, Uppland. *Upplandsmuseet* 2007:15.
- Göthberg, H. & Åberg, K.* 2007. Vaksala och Danmark: bygder i skuggan av Gamla Uppsala. Land och samhälle i förändring: Uppländska bygder i ett långtidsperspektiv. s. 317-348
- Hyenstrand, Å.* 1974. Centralbygd – Randbygd. Strukturella, ekonomiska och administrativa huvudlinjer i mellansvensk yngre järnålder. *Acta Universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology* 5. Stockholm.
- Häringe Frisberg, K, Frölund, P. & Göthberg, H.* 1998. Boplatser i Danmarks socken – undersökningar vid Myrby och Bärby. Arkeologisk undersökning RAÄ 156, 157, Danmarks socken, Uppland. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala 1997:42.
- Lamm, J.P., Hydman, H. & Axboe, M.* 1999. Århundradets brakteat – kring fyndet av en unikt tionde brakteat från Söderby i Danmarks socken, Uppland. *Fornvännen*. Årgång 94.
- Melander, J. & Knutsson, H.* 1976. Rapport över arkeologisk undersökning av nyupptäckt fornlämning å Gnista 2¹, Danmarks sn, Uppland, 1976. *Upplandsmuseet*.
- Onsten-Molander, A. & Wikborg, J.* 2006. Kyrsta. Förhistoriska boplatslämningar: undersökningar för E4, RAÄ 327 & RAÄ 330, Årentuna socken, Uppland. Uppsala: SAU skrifter 17.
- Persson, M, Andersson, F, Guinard, M. & Lindkvist, A.* 2002. Bronsålderslämningar i Kumla. Gravar och gropar. SAU skrifter 3.
- Ramqvist, P.H.* 1999. Den äldre bebyggelsekontinuiteten i Ångermanland: rapport från ett arkeologiskt projekt omfattande undersökningar på RAÄ nr 1 och 2 i Arnäs sn, RAÄ nr 32 i Själevad sn samt fyra fosfatkarteringar i Själevad och Arnäs socknar. Umeå universitet: Institutionen för arkeologi.
- Rundkvist, M. & Westerholm, A.* 2008. Kammargravfältet vid Danmarksby: Svearistokrater från en bister guldålder. *Uppland* 2008, s. 80-105.
- Sveriges bebyggelse*. 1948. Sveriges bebyggelse. Statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges Städer och landsbygd. Landsbygden. Uppsala län, del III. Ejdestam, J. (red). Uddevalla.
- Winter, O.* 2009. Treuddar med ben. En analys av osteologiskt undersökta treuddar i Mälardalen. Magisteruppsats i Arkeologi, Stockholms universitet. Stockholm.

Administrativa uppgifter

Utredning

Plats: Fyrislund 6:1, Fyrislund 6:13, Danmarks-Kumla 10:1, Uppsala kommun
Undersökningstyp: Särskild utredning (II)
Orsak: Bussdepå, verksamhetsområde
Fältarbetsperiod: 10 maj - 4 juni 2010
Koordinatsystem: RT90 2,5 gon V
Höjdsystem: RH 2000
Projektmedlemmar: Per Frölund (projektledare), Hans Göthberg
Upplandsmuseets diarienummer: Ar-218-2010
Upplandsmuseets projektnummer: 8351
Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Roger Edenmo
Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 2010-04-27, dnr 431-1443-09
Fynd: Förvaras i Upplandsmuseets föremålsmagasin i Morgongåva – inv. nr UM 42482.

Arkivmaterial: Förvaras vid Upplandsmuseet.

Förundersökning

Plats: Söderhällby 1:2, Vaksala-Norrby 1:2-3 Uppsala kommun
Fornlämningsnummer: Vaksala 155, Vaksala 297
Fornlämningstyp: Boplats, gravar
Undersökningstyp: Förundersökning
Orsak: Bussdepå, verksamhetsområde
Fältarbetsperiod: 10 maj - 4 juni 2010
Koordinatsystem: RT90 2,5 gon V
Höjdsystem: RH 2000
Projektmedlemmar: Per Frölund (projektledare), Hans Göthberg, Robin Lucas
Upplandsmuseets diarienummer: Ar-223-2010
Upplandsmuseets projektnummer: 8352
Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Roger Edenmo
Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 2010-04-27, 431-1354-10
Fynd: Förvaras i Upplandsmuseets föremålsmagasin i Morgongåva – inv. nr UM 42482.
Arkivmaterial: Förvaras vid Upplandsmuseet.

Bilaga 1. Lista arkeologiska objekt

<i>Östra området</i>					
Id	Anläggningstyp	Storlek (m)	Djup (m)	Schakt	Anmärkning
2	Nedgrävning	2,0x0,8		1	Vaksala 299
3	Nedgrävning	3,0x0,9		1	Vaksala 299
4	Nedgrävning	1,2x0,9		1	Vaksala 299
5	Stolphål	0,7x0,55		3	Vaksala 299
6	Nedgrävning	0,7		3	Vaksala 299
7	Nedgrävning	0,6x0,5		3	Vaksala 299
8	Stolphål	0,4x0,25		3	Vaksala 299
9	Nedgrävning	0,8x0,35		3	Vaksala 299
10	Härd	0,9x0,7		3	Vaksala 299
11	Stolphål	0,65		11	Danmark 216
12	Stolphål	0,6		11	Danmark 216
13	Stolphål	0,7		11	Danmark 216
14	Stolphål	0,8		11	Danmark 216
15	Stolphål	0,7		11	Danmark 216
16	Härd	1,0		11	Danmark 216
17	Stolphål	0,3		14	Danmark 216
18	Härd	0,6x0,35		14	Danmark 216
19	Stolphål	0,3		14	Danmark 216
20	Nedgrävning	0,7x0,25		14	Danmark 216
21	Stolphål	0,6		14	Danmark 216
22	Stolphål	0,6		14	Danmark 216
23	Stolphål	0,8x0,5		14	Danmark 216
24	Stolphål	0,15		14	Danmark 216
25	Stolphål	0,45		14	Danmark 216
26	Stolphål	0,75		14	Danmark 216
27	Stolphål	0,65		14	Danmark 216
28	Stolphål	0,45		14	Danmark 216
29	Stolphål	0,35		15	Danmark 216
30	Stolphål	0,5		15	Danmark 216
31	Stolphål	0,35		15	Danmark 216
32	Stolphål	1,0x0,5		15	Danmark 216
33	Stolphål	1,0x0,5		15	Danmark 216
34	Stolphål	0,7		15	Danmark 216
35	Stolphål	0,8		15	Danmark 216
36	Stolphål	0,9		15	Danmark 216
37	Stolphål	0,85		15	Danmark 216
38	Stolphål	0,6		15	Danmark 216
39	Stolphål	0,45		16	Danmark 216
40	Stolphål	0,45		16	Danmark 216
41	Stolphål	0,5		16	Danmark 216
42	Kolfläck	0,65x0,35		25	Danmark 216
43	Härd	0,6x0,35		31	Danmark 215
44	Härd	0,9		35	Danmark 214
51	Stolphål	1,0x0,7		11	Danmark 216
101	Härd	0,6x0,35		51	Danmark 217

<i>Västra området</i>					
Id	Anläggningstyp	Storlek (m)	Djup (m)	Schakt	Anmärkning
52	Härd	1,2x0,9		109	Vaksala 386
53	Härd	1,2		115	Vaksala 386
54	Stolphål	0,8		110	Vaksala 386
55	Nedgrävning	2,8		110	Vaksala 386
56	Härd	1,3		110	Vaksala 386
57	Stolphål	0,3		110	Vaksala 386
58	Stolphål	0,7x0,45		110	Vaksala 386
59	Stolphål	0,35		110	Vaksala 386
60	Härd	0,45		110	Vaksala 386
61	Stolphål	0,5x0,4		110	Vaksala 386
62	Stolphål	0,7x0,45		110	Vaksala 386
63	Stolphål	0,55		110	Vaksala 386
64	Stolphål	0,3		110	Vaksala 386
65	Stolphål	0,3		110	Vaksala 386
66	Stolphål	0,4x0,3		110	Vaksala 386
67	Stolphål	0,20		110	Vaksala 386
68	Härd	2,1x1,0		80	Vaksala 386
69	Härd	0,7		80	Vaksala 386
70	Stolphål	0,5		82	Vaksala 383/386
71	Stolphål	0,5		82	Vaksala 383/386
72	Stolphål	0,55		82	Vaksala 383/386
73	Stolphål	0,55		82	Vaksala 383/386
74	Stolphål	0,6		82	Vaksala 383/386
75	Stolphål	0,2		82	Vaksala 383/386
76	Stolphål	0,45		82	Vaksala 383/386
77	Stolphål	0,8		82	Vaksala 383/386
78	Stolphål	0,5		82	Vaksala 383/386
79	Stolphål	0,65		82	Vaksala 383/386
80	Härd	1,0		82	Vaksala 383/386
81	Stolphål	0,25		87	Vaksala 386
82	Nedgrävning	1,5x1,0		87	Vaksala 386
83	Nedgrävning	1,2		87	Vaksala 386
84	Stolphål	0,7		87	Vaksala 386
85	Nedgrävning	1,0		87	Vaksala 386
86	Kulturlager	9,4x4,3		89	Vaksala 383
87	Stolphål	0,4		90	Vaksala 386
88	Nedgrävning	1,0		90	Vaksala 386
89	Byggnad	5,0		100	Vaksala 383
90	Stolphål	0,25		99	Vaksala 386
91	Härd	1,3x0,9		98	Vaksala 383/386
92	Byggnad	4,8		98	Vaksala 383/386
93	Byggnad	6		101	Vaksala 383
94	Lager	12		108	Vaksala 383
95	Lager	5		111	Vaksala 383
96	Lager	4		112	Vaksala 383
97	Lager	5		113	Vaksala 383
98	Lager	4,5		114	Vaksala 383
99	Stolphål	0,3		115	Vaksala 383/386
100	Härd	0,65x0,35		117	Vaksala 387
102	Lager	26x1,7		96	Vaksala 385

<i>Vaksala 155</i>					
Id	Anläggningstyp	Storlek (m)	Höjd (m)	Schakt	Anmärkning
1369	Härd	1,6x0,45		146	
1400	Stensättning	4,5x3,8	0,3		Oregelbundet fyrsidig
1408	Stensättning	2,8x1,6	0,2	142	Oregelbundet fyrsidig
1448	Treudd	14-16	1,0		
1480	Stensättning	9-10	0,5		Rund
1520	Stensättning	4,0x0,8-1,3	0,2	126	Oregelbundet fyrsidig
1546	Odlingsröse	3x1	0,2	125	Oregelbunden
1555	Stensättning	2,5	0,3	130	Oregelbunden, täckt av röjningssten
1562	Stenkrets	3,5x2,3	0,1	136	Närmast oval
1571	Stensättning	1,9	0,2	144	Rundad, invid A1480
1577	Stensättning	2,5	0,2	144	Rundad
1583	Benförekomst	2,0x1,0		144	I A200034
1594	Stensättning	1,7	0,2	145	Rundad
200012	Stenpackning	3,0	0,1	137	Invid A1480
200034	Stensättning	2,5-3,0	0,1	144	Rundad?
200052	Blockgrav	2,3x1,0	0,1	140	Invid block
200165	Stensättning	2,5x1,5	0,2	145	Oregelbunden
200178	Härd	0,45x0,35		148	
200179	Odlingsröse	1,5x1,5	0,3	149	Rundad, invid block
200181	Stensättning	4x3	0,2		
200273	Brandgrop	0,8x0,5	0,15-0,2	142	I A1408
200274	Nedgrävning	0,30	0,20	142	I A1408

<i>Vaksala 297</i>					
Id	Anläggningstyp	Storlek (m)	Djup (m)	Schakt	Anmärkning
45	Härd	1,2x1,1		71	
46	Härd	0,6x0,5		71	
47	Härd	1,3x1,1		71	
48	Nedgrävning	1,0	0,14	73	
49	Stolphål	0,4	0,23	73	
50	Stolphål	0,7		73	

Bilaga 2. Lista schakt

Schakt	Plats	Djup (m)	Undergrund
1	Vaksala 299	0,30	Lera
2	Vaksala 299	0,40	Lera, sten
3	Vaksala 299	0,35	Lera, sten/block
4	Vaksala 299	0,40	Lera
5	Vaksala 299	0,30	Lera
6	Vaksala 299	0,30	Lera
7	Vaksala 299	0,30	Lera
8	Norrby	0,25	Lera, morän
9	Norrby	0,30	Lera, sten
10	Norrby	0,30	Lera, sten
11	Danmark 216	0,30	Lera
12	Norrby	0,30	Lera
13	Norrby	0,30	Lera
14	Danmark 216	0,30	Lera
15	Danmark 216	0,25	Lera
16	Danmark 216	0,25	Lera
17	Norrby	0,25	Lera, rikligt m. diken
18	Norrby	0,20	Lera, sten/block
19	Norrby	0,30	Lera
20	Norrby	0,30	Lera
21	Kumla	0,30	Lera
22	Kumla	0,25	Lera
23	Kumla	0,25	Lera
24	Kumla	0,20	Lera
25	Kumla	0,10	Lera, morän, silt, sten
26	Kumla	0,10	Lera
27	Kumla	0,15	Lera, silt, sten
28	Kumla	0,30	Lera
29	Kumla	0,30	Lera
30	Kumla	0,25	Lera
31	Danmark 215	0,30	Lera
32	Kumla	0,30	Lera
33	Kumla	0,30	Lera
34	Kumla	0,30	Lera
35	Danmark 214	0,30	Lera
36	Kumla	0,30	Lera
37	Kumla	0,30	Lera
38	Kumla	0,30	Lera
39	Kumla	0,30	Lera
40	Kumla	0,30	Lera
41	Kumla	0,30	Lera
42	Kumla	0,30	Lera
43	Kumla	0,30	Lera
44	Kumla	0,30	Lera
45	Kumla	0,40	Lera
46	Kumla	0,35	Lera
47	Kumla	0,30	Lera
48	Kumla	0,30	Lera
49	Kumla	0,30	Lera
50	Kumla	0,30	Lera
51	Danmark 217	0,30	Lera
52	Kumla	0,30	Lera
53	Kumla	0,30	Lera
54	Kumla	0,30	Lera
55	Kumla	0,30	Lera

Schakt	Plats	Djup (m)	Undergrund
56	Kumla	0,30	Lera
57	Kumla	0,30	Lera
58	Kumla	0,30	Lera
59	Kumla	0,30	Lera
60	Kumla	0,30	Lera
61	Kumla	0,25	Lera
62	Kumla	0,30	Lera
63	Kumla	0,30	Lera
64	Kumla	0,30	Lera
65	Kumla	0,30	Lera
66	Kumla	0,30	Lera
67	Kumla	0,30	Lera
68	Vaksala 297	0,40	Silt
69	Vaksala 297	1,80	Silt
70	Vaksala 297	0,40	Silt/sand
71	Vaksala 297	1,00	Silt, m inslag av grus, sten, inklusive markfast sten
72	Vaksala 297	0,50	Silt
73	Vaksala 297	0,25	Lera
74	Norrby	0,10	Mylla, sand, morän, sten
75	Norrby	0,10	Mylla, sand, morän, sten
76	Norrby	0,15	Lera, sand, morän, sten
77	Norrby	0,30	Mylla, sprängsten, morängrus
78	Norrby	0,10	Berg
79	Vaksala 297	0,40	Morän, silt
80	Vaksala 386	0,30	Lera
81	Vaksala 386	0,30	Lera
82	Vaksala 383/386	0,25	Berg, morän, silt
83	Vaksala 383	0,30	Lera
84	Vaksala 383	0,35	Lera
85	Vaksala 383	0,30	Lera
86	Vaksala 383	0,30	Lera
87	Vaksala 386	0,30	Lera
88	Vaksala 383	0,30	Lera
89	Vaksala 383	0,15	Morän
90	Vaksala 386	0,30	Lera
91	Vaksala 383	0,30	Lera
92	Vaksala 383	0,30	Lera
93	Vaksala 383	0,30	Lera
94	Vaksala 383	0,30	Lera
95	Vaksala 383/385	0,30	Lera
96	Vaksala 385	0,30	Lera, lager, obrända djurben, kol
97	Vaksala 385	0,30	Lera
98	Vaksala 383/386	0,25	Lera, morän
99	Vaksala 386	0,25	Lera
100	Vaksala 383	0,55	Lager, husgrund
101	Vaksala 383	0,40	Lera
102	Vaksala 383	0,30	Lera
104	Vaksala 383	0,30	Lera
105	Vaksala 383	0,30	Lera
106	Vaksala 383	0,35	Lera
107	Vaksala 383	0,30	Lera
108	Vaksala 383	0,20	Lera, markfast sten, obrända djurben i fyllning
109	Vaksala 383	0,30	Lera
110	Vaksala 386	0,30	Lera
111	Vaksala 383	0,70	Lera
112	Vaksala 383	0,20	Morän, sten
113	Vaksala 383	0,40	Lera, sten
114	Vaksala 383	0,70	Morängrus, sten

Schakt	Plats	Djup (m)	Undergrund
115	Vaksala 383/386	0,35	Lera, grus- och sten
116	Söderhällby	0,25	Lera
117	Vaksala 387	0,30	Lera, morän, sten
118	Söderhällby	0,20	Morän, sten, lera
119	Söderhällby	0,25	Lera, grusig/stenig morän
120	Söderhällby	0,25	Lera, sten
121	Söderhällby	0,30	Lera
122	Söderhällby	0,30	Lera, block/häll
124	Vaksala 155	0,30	Lera med kraftigt inslag av sten
125	Vaksala 155	0,20	Lera, silt, sten
126	Vaksala 155	0,20	Lera, silt, sten
127	Vaksala 155	0,30	Lera med kraftigt inslag av sten
127	Vaksala 383	0,30	Lera med kraftigt inslag av sten
128	Vaksala 155	0,20	Grus, stenar
129	Vaksala 155	0,30	Sand/silt
130	Vaksala 155	0,10	Morängrus
131	Vaksala 155	0,20	Lera, steninslag, berghäll
132	Vaksala 155	0,30	Lera
133	Vaksala 155	0,20	Lera
134	Vaksala 155	0,35	Lera, sand, grus, bergklackar
135	Vaksala 155	0,30	Lera, berghäll
136	Vaksala 155	0,20	Lera
137	Vaksala 155	0,10	Grus, stenar
138	Vaksala 155	0,30	Lera
139	Vaksala 155	0,40	Lera med kraftigt inslag av sten
140	Vaksala 155	0,10	Silt, sten
141	Vaksala 155	0,10	Silt, grus, sten, berghäll
142	Vaksala 155	0,10	Silt, grus, berghäll
143	Vaksala 155	0,20	Silt, lera, sten
144	Vaksala 155	0,20	Grus, sten
145	Vaksala 155	0,10	Silt, grus
146	Vaksala 155	0,30	Lera
147	Vaksala 155	0,10	Silt, spridd sten, berghäll
148	Vaksala 155	0,30	Lera med kraftigt inslag av sten
149	Vaksala 155	0,20	Lera, sten

Bilaga 3. Lista fynd

F	Id	Fornl.	Sakord	Material	Vikt (g)	Antal	Anmärkning
1	1408	155	Ben	Bränt ben	57		Rensfynd
2	1408	155	Ben	Bränt ben	293		Nivå 1 - 0-5 cm
3	1408	155	Ben	Bränt ben	134		Nivå 2 - 5-15 cm
4	-	383/386	Bryne	Sandsten	94	1	80x26x22 mm
5	-	383/386	Slipsten	Skiffer	277	1	
6	71	383/386	Nit	Järn	-	1	Ej tillvarataget
7	1408	155	Kärl	Keramik	258	52	
8	-	-	Vävtyngd	Bergart	79	1	Lösfynd åker
9	90	383/386	Löpare	Bergart	367	1	
10	1408	155	Bränd lera	Bränd lera	4	3	
11	1571	155	Ben	Obränt ben	4	4	
12	1571	155	Ben	Bränt ben	1	1	
13	1571	155	Bränd lera	Bränd lera	2	3	
14	48	297	Ben	Bränt ben	3	7	
15	48	297	Bränd lera	Bränd lera	6	2	
16	50	297	Ben	Obränt ben	14	3	
17	-	-	Kärl	CII:II	53	1	Lösfynd åker

Inv nr UM 42482 = F4-6, 8-9.

Inv nr UM 42483 = F1-3, 7, 10-16.

Bilaga 4. Kartdetalj

Detalj av storskifteskarta Söderhällby och Löt Akt 1766 B13-17:1. Utvisar *Hellbys* byggnader och utredningsschakt. Fyllda schakt innehåller arkeologiska objekt. Kartans littera 3 i det övre vänstra hörnet anges som hustomt. I det fyllda schaktet (96) framkom ett mörkt lager med kol och obrända djurben (A102; Vaksala 385). Skala 1:1 500.

Bilaga 5. Analys växtrester och träkol

Analys av förkolnade växtrester och träkol från fornlämning 155 och 297 i Vaksala socken i Uppland
Stefan Gustafsson
2010

Inledning

På uppdrag av Upplandsmuseet analyserades 2 floterade prov på förkolnad växtmakrofossil och träkol. Proverna hade floterats och samlats in av personal från Upplandsmuseet i Uppsala. Analysen utfördes av Stefan Gustafsson.

Resultat

Prov 2: brandgrop A200273 i stensättning A1408, Vaksala 155

I provet fanns förvånansvärt lite träkol med tanke på tolkningen till brandgrop. I underlaget till analysen står det att provet var taget efter vattensållning och om det med det menas att provet först vattensållats och sedan floterats så förmodligen har det mesta av träkolet sållats bort. Det finns dock små bitar av tall där en ung kvist plockades ut för eventuell datering. I provet fanns också 5 kärnor av skalkorn. Inga andra växtrester påträffades i provet. Säd påträffas vanligen i boplatzlämningar i form av hushållsavfall men förekommer även i gravar. I provet fanns också rikligt med fragment av brända ben.

Prov 3: nedgrävning A48, Vaksala 297

I provet fanns endast små träkolsfragment. Inga andra växtrester påträffades i provet. Tall var det dominerande trädslaget men det fanns också enstaka bitar av ek och björk. Tall valdes ut till en eventuell datering.

Kommentar

Det är svårt att säga något om förutsättningarna för att finna bevarat växtmaterial inom undersökningsområdet. Det är också vanskligt att säga något om likheter och skillnader mellan boplatser och gravfält. Helt klart är att det finns förkolnad säd inom gravfälten som antingen är hushållsavfall eller en del av de aktiviteter som ägde rum där. Det är inte helt ovanligt att olika växter ingår i gravritualer av olika slag. Vanligen förekommer förkolnade växtrester på flertalet boplatser från järnålder. De vanligaste fyndplatserna för denna kategori är stolphål och avfallsdeponeringar. Att det saknas växtrester i provet från boplatserna betyder sannolikt inte att det saknas i alla anläggningar. Ytterligare analyser av framförallt huslämningar kan ge ett bättre underlag för en sådan bedömning.